

**ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ: ΜΙΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ***

ΜΕΛΙΤΑ ΣΤΑΥΡΟΥ - ΣΗΦΑΚΗ

In what follows, I shall argue that two sets of data comprising apparently similar nominal constructions must be distinguished. Ο Γεωργιάδης ο καθηγητής is different from ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής in that each exhibits quite different phonological, syntactic and semantic properties. Only the second instance must be considered as genuine apposition: here, the second NP is set off by comma intonation from the first and is not syntactically connected with it – i.e. it is a parenthetical NP – whereas in the first construction the two juxtaposed NPs form one tone group and are syntactically related: the second NP is a kind of restrictive same - case modifier of the first, as it justifies the definite article preceding it. In genuine apposition, or what will be termed exemplification, the two NPs are pragmatically coreferential (or synonymous), whereas in the modification construction they are not. The explanation of the different status of the two constructions is based on the pragmatic principle of optimal relevance and gives priority to the primary role of the speaker's/hearer's assumptions, beliefs, intentions, knowledge, etc. in the act of communication.

0. Εισαγωγικά

Σε ό,τι ακολουθεί α) θα παρουσιάσω συνοπτικά τα κύρια σημεία ανάλυσης των φαινομένων της παράθεσης και της επεξήγησης κατά τα σχολικά – και μη – συντα-

* Η βασική ιδέα του κειμένου αυτού παρουσιάστηκε σε ανακοίνωση στη 10η Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του ΑΠΘ, την άνοιξη του 1990. Η μελέτη, ωστόσο, αυτή περιέχει και βασικά στοιχεία μιας προηγούμενης, κατά πολύ εκτενέστερης, ανάλυσης του πολλαπλά ενδιαφέροντος θέματος της «παράθεσης» – η παραπομπή σ' αυτή δίνεται ως «Stavrou 1989». Για το παρόν κείμενο ευχαριστώ τους φίλους και συναδέλφους Γ. Βελούδη και Σ. Τσοχατζίδη που διάβασαν σχεδόν όλες τις μορφές του προτεινόμενου βελτιώσεις τόσο τυπικές όσο και ουσιαστικές. Περιττό να πω ότι για οποιεσδήποτε θεωρητικές αβλεψίες, παραλείψεις ή παρανοήσεις, φέρω την αποκλειστική ευθύνη. Ήταν τιμή μου που διάβασε το κείμενο αυτό και ο καθηγητής μου κ. Μ. Σετάτος, αποκαλύπτοντάς μου, με τον δικό του, μοναδικό, τρόπο όψεις των δεδομένων και ιδέες προσέγγισης τους. Ακόμα, ευχαριστώ την Ελλη Υφαντίδου και τον Αργύρη Αρχάκη για τις άπειρες συζητήσεις που είχαν την προθυμία και την υπομονή να κάνουν μαζί μου για να κατανοήσω ζητήματα της θεωρίας της Σχετικότητας, θεωρητικού χώρου που βρίσκεται κατ' αρχήν έξω από την περιοχή της κύριας έρευνάς μου. Τέλος, ευχαριστώ τη φίλη μου Ρέα Δελβερούδη, που διαβάζοντας το κείμενο με το αντικειμενικό μάτι του επιστήμονα που κινείται έξω από το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, έκρινε ουσιαστικά τα δεδομένα μου και τον βασικό τρόπο ανάλυσής τους, σε άλλα σημεία συμφωνώντας και σε άλλα διαφωνώντας με αυτόν.

κτικά της Ν. Ελληνικής, δίνοντας μιαν ερμηνεία της ανάλυσης αυτής με ταυτόχρονη αναφορά στην ξένη βιβλιογραφία για αντίστοιχα φαινόμενα, και β) θα προτείνω μια εναλλακτική κατηγοριοποίηση των φαινομένων μαζί με μια τροποποίηση (στη χρήση) της παραδοσιακής ορολογίας «επεξήγηση», προσφέροντας και μια πραγματολογική ερμηνεία για την προτεινόμενη ανάλυση. Επειδή ακριβώς η ανάλυση έχει ως στόχο την πραγματολογική ερμηνεία τάξεων δεδομένων και τη συνακόλουθη επανένταξή τους σε κατηγορίες, θα είναι ουσιαστικά περιγραφική και «αθεωρητική», με την έννοια ότι δεν θα χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένο γλωσσολογικό πρότυπο συντακτικής τυποποίησης (φορμαλισμού), μια που η έμφαση της έρευνας δεν δίνεται στην αποκλειστικά συντακτική ανάλυση (των δεδομένων).

0.1 Τα δεδομένα

Στις τάξεις των παραδειγμάτων που θα μας απασχολήσουν εδώ σε μια προσπάθεια (επανα)κατηγοριοποίησης και ερμηνείας τους ανήκουν φράσεις όπως:

- A.
1. Ο Γεωργιάδης ο καθηγητής
 2. Η κονσέρβα το ροδάκινο
 3. Ο αετός το πουλί
- B.
1. Ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής (των μαθηματικών)
 2. Εσείς, οι καλλιτέχνες
 3. Ο αετός, το πουλί (η ταξινόμηση αυτή είναι προς το παρόν προθεωρητική και θα κατοχυρωθεί σταδιακά στη συνέχεια)

Η συστηματική διάκριση και διαφοροποίηση αυτών των δύο κατηγοριών παραδειγμάτων αποτελεί το κύριο θέμα αυτής της εργασίας. Η βασική υπόθεση είναι ότι ο όρος «παράθεση», αν τον κρατήσει κανείς, ταιριάζει μόνο στη δεύτερη ομάδα, ενώ η πρώτη αποτελεί ένα εντελώς διαφορετικό φαινόμενο προχωρώντας ένα ακόμα βήμα, θα προτείνω την αντικατάσταση του όρου «παράθεση», ως όρου με ασαφές και ποικίλο περιεχόμενο, με τον εξίσου καθιερωμένο όρο «επεξήγηση», προκειμένου για τη δεύτερη ομάδα παραδειγμάτων, γι' αυτό, δηλ., που θεωρείται γενικά ως «γνήσια» (ή κατ' εξοχήν) παράθεση. Πιο συγκεκριμένα, θα δείξω ότι η διαφορά ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη ομάδα είναι ουσιαστική και συστηματική, εκφράζεται συντακτικά (με «δείκτη» έκφρασης την παρουσία κόμματος στο γραπτό λόγο και την ισόδυναμη επιτόνιση στον προφορικό) και εξηγείται πραγματολογικά.

Το να διακρίνονται σαφώς αυτές οι κατηγορίες παραδειγμάτων είναι, όπως θα φανεί, ελπίζω, στη συνέχεια, απαραίτητο μεθοδολογικά: η διαφοροποίησή τους είναι παράλληλη με την καθιερωμένη διάκριση ανάμεσα σε περιοριστικές και μη - περιοριστικές αναφορικές προτάσεις και πιστεύω πως και στις δυο περιπτώσεις η διαφορά τους υπόκειται στην ίδια πραγματολογική ερμηνεία (βλ. και σελ. 144).

0.2 Η νέα αυτή προσέγγιση θεμάτων «ονοματικού προσδιορισμού αποτελεί ταυτόχρονα και ένα γενικότερο σχόλιο πάνω στη σχέση σύνταξης και πραγματολογίας: η ερμηνεία που προτείνεται κινείται στον άξονα που ορίζουν οι (πραγματολογικές) έννοιες της σχετικότητας, των (προ)/(υπο) - θέσεων ομιλητή - ακροατή, του πλαισίου

συμφραζομένων. Με άλλα λόγια, φωτίζεται η επικοινωνιακή/λειτουργική πλευρά του σχετικού γλωσσικού φαινομένου, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως απαραίτητη συνισταμένη οποιασδήποτε συντακτικής ανάλυσης. Σε κατακλείδα, η στεγανοποίηση της συντακτικής ανάλυσης που ήταν μέχρι πολύ πρόσφατα πάγια τακτική της πλειοψηφίας των «συνταξιολόγων» δεν οδηγεί πολύ μακριά και, το σπουδαιότερο, αφήνει αφώτιστες και «ακάλυπτες» σημαντικές πλευρές των υπό εξέταση φαινομένων.

Προτού, όμως, παρουσιάσουμε τη συγκεκριμένη ερμηνεία, ας επιχειρήσουμε πρώτα μιαν ερμηνεία της παραδοσιακής προσέγγισης των σχετικών φαινομένων.

1. Η παραδοσιακή περιγραφή

Η παράθεση κι η επεξήγηση, μαζί με τους επιθετικούς προσδιορισμούς, αποτελούν τις κατ' εξοχήν όψεις της «ομοιόπρωτης χρήσης των πτώσεων» (βλ. Σετάτος 1983-84, 74), σύμφωνα με όλες τις παραδοσιακές περιγραφές. Η λειτουργία του ομοιόπρωτου, γενικά, προσδιορισμού είναι ο ακριβέστερος, ή λεπτομερέστερος χαρακτηρισμός του προσδιοριζόμενου ονόματος. Ειδικότερα, η παράθεση θεωρείται ισόδυναμη της αναφορικής πρότασης (στην οποία μπορεί να αναλυθεί ή με την οποία μπορεί να παραφραστεί) π.χ. *την πάει σ' ένα σπίτι παλάτι* (= που είναι παλάτι), *ο Ριχάρδος ο Λεοντόθυμος, βασιλιάς της Αγγλίας* (= που είναι βασιλιάς της...) (Τζάρτζανος 1946, 57 - 58). Για την επεξήγηση, ωστόσο, που δίνεται ως υποκατηγορία της παράθεσης, δεν αναφέρεται τέτοια σχέση: η επεξήγηση κατά το συντακτικό χρησιμοποιείται για να «διασαφήσει»¹ περισσότερο, ή να συγκεκριμενοποιήσει (εξειδικεύσει) το προσδιοριζόμενο. Σ' αυτό συμβάλλει και το άλλοτε εννοούμενο, άλλοτε παρόν, δηλαδή π.χ.: *ο καλόγηρος, ο Παπαθωμάς* (= δηλαδή ο Π.),... *αγάπησε μια νεράιδα, (δηλ.) τη Σκύλλα*.

Μια «λογική» διάκριση ανάμεσα στην παράθεση και στην επεξήγηση που αναφέρουν ορισμένα συντακτικά είναι ότι στην μεν πρώτη γίνεται ένα πέρασμα από το μερικό στο γενικό (: *η Αφροδίτη που είναι θεά του έρωτα*), ενώ στη δεύτερη από το γενικό στο μερικό (*η θεά του έρωτα, δηλ. η Αφροδίτη*), πράγμα άλλωστε που απορρέει από την ίδια τη φύση της λειτουργίας της επεξήγησης που είναι, όπως σημειώσαμε και πιο πάνω, να *εξειδικεύσει* και να «διασαφήσει».

Οι επιθετικοί προσδιορισμοί τώρα ορίζονται – και ταυτόχρονα ξεχωρίζουν από την παράθεση – από μια λειτουργία που δίνεται εντελώς διαισθητικά, ότι ο προσδιορισμός αποτελεί με το προσδιοριζόμενο «μια έννοια»², καθώς και από μια μορφολογική ιδιότητα που δεν αναφέρεται ρητά ούτε στην παράθεση ούτε στην επεξήγηση, αλλά κάπου θεωρείται αυτονόητη: ο επιθ. προσδ. συμφωνεί αναγκαστικά με το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό στην πτώση, στον αριθμό και στο γ έ ν ο ς³.

1. Τζάρτζανος 1946, 58.
2. Τζάρτζανος 1946, 68.
3. Βέβαια, η πτωτική συμφωνία εννοείται κατά κάποιο τρόπο και στις δύο άλλες περιπτώσεις που δεν αναφέρεται σαφώς, αφού έτσι κι αλλιώς πρόκειται, γενικά, για ομοιόπρωτους προσδιορισμούς. Η απουσία, όμως, υποχρεωτικής συμφωνίας σε γένος και αριθμό μεταξύ προσδιοριζόμενου και προσδιορίζοντος στην «παράθεση» και στην επεξήγηση είναι κάτι που πρέπει να αναφέρεται ρητά, επειδή απορρέει από μια βασική ειδοποιητή διαφορά μεταξύ παράθεσης και επιθετικού προσδιορισμού.

Αυτά είναι συνοπτικά τα βασικά σημεία της παραδεδομένης ανάλυσης των ομοιόπτωτων προσδιορισμών. Υπάρχουν, ωστόσο, στην ανάλυση αυτή προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αναγνώστης ευθύς εξ αρχής. Από τα πιο σοβαρά είναι η απουσία οποιονδήποτε κριτηρίων για την επιμέρους διάκριση ανάμεσα στους επιθετικούς προσδιορισμούς και τη λεγόμενη παράθεση, με αποτέλεσμα να μην είναι καθόλου σαφή τα όρια των δύο (υπο)φαινομένων· συγκεκριμένα, μια μεγάλη κατηγορία παραδειγμάτων επικαλύπτεται περιγραφικά από δύο υποκεφάλαια (των ομοιόπτωτων προσδιορισμών), καθώς αυτά συγκαταλέγονται αφ' ενός στους παραθετικούς (βλ. Τζάρτζανο 1946, 57) και αφ' ετέρου στους επιθετικούς προσδιορισμούς (αυτ., 69 «... εκτός από τα επίθετα... επιθετικού προσδιορισμού θέση παίρνουν συνηθέστατα; 1) ουσιαστικά προσηγορικά που φανερώνουν ηλικία, επάγγελμα, εθνικότητα κ.α.τ...»). Μα τι διακρίνει τότε «παραθετικές» φράσεις όπως *ένας δράκοντας θερίο, η κακομοίρα εκείνη ή το πιάτο το φαί* από επιθετικούς προσδιορισμούς όπως στα: *έχει άντρα παλγκάρι, τον Άδη τον αχόρταγο ή το παλγκάρι το γενναίο*; Η αδυναμία αυτή αποτέλεσε τον κεντρικό άξονα της πρώτης εργασίας μου για την παράθεση (Stavrou 1989), και γι' αυτό δεν θ' ασχοληθώ εδώ με το είδος των παραδειγμάτων που συνίστανται από αόριστες ονοματικές φράσεις, παρά μόνο με εκείνα τα παραδείγματα που αποτελούνται από οριστικές φράσεις: αυτά με τη σειρά τους συνδέονται με το δεύτερο πρόβλημα ανάγνωσης της παραδοσιακής περιγραφής που είναι εξ ίσου ασαφής διάκριση ανάμεσα σ' αυτό που ονομάζεται παράθεση και σ' αυτό που ονομάζεται επεξήγηση· διαφέρουν, και αν ναι σε τι, τα *ο Γεωργιάδης ο καθηγητής και ο φίλος μου ο ποιητής* από τα *ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής και ο φίλος μου, ο ποιητής*. Σε τούτο το άρθρο θα προσπαθήσω να δώσω μίαν απάντηση στο τελευταίο αυτό ερώτημα.

1.1 Ερμηνεία της παραδοσιακής περιγραφής

Δύο φαίνεται να είναι οι συνιστώσες του φαινομένου «παράθεση» κατά το ελληνικό συντακτικό: το «όμοιον» της συντακτικής κατηγορίας και το «ομοιόπλωτον» μεταξύ προσδιοριζόμενου και προσδιορίζοντος (βλ. πάλι την υποκεφαλίδα του Τζάρτζανου «ουσιαστικά ως ομοιόπλωτοι προσδιορισμοί: παράθεσις - επεξήγησις» και τον σαφώς διατυπωμένο ορισμό «παράθεσις λέγεται το ουσιαστικόν (ή η ουσιαστικώς λαμβανόμενη λέξις) το οποίον παρατίθεται πλησίον άλλου ουσιαστικού (...) προς ακριβέστερον διορισμόν και χαρακτηρισμόν αυτού» (δική μου η υπογράμμιση) (Κ. Κατεβαίνη, *Συντακτικόν της Ελληνικής Γλώσσης*). Αφού, λοιπόν η περιγραφή ξεκινά με βάση τη σύμπτωση της κατηγορίας, χωρίς ταυτόχρονα να δίνεται θεωρητική αναγνώριση στη διάκριση μεταξύ «κατηγορίας», «κατανόμης» (συντακτικής θέσης) και «λειτουργίας» (που είναι, βέβαια, συνάρτηση της κατανόμης), είναι φυσικό η περιγραφή αυτή να συσκοτίζει τα πράγματα· έτσι, στο κεφάλαιο για τους επιθετικούς προσδιορισμούς αναφέρεται πως ρόλο επιθέτου αναλαμβάνουν συχνά (δηλ. ως επίθετα λειτουργούν) και ουσιαστικά δηλωτικά ορισμένου περιεχομένου (π.χ. επαγγέλματος, τίτλου, ιδιότητας κ.λ.π.), ενώ η παράθεση ορίζεται ως η γειτνίαση (κυριολεκτικά: παρά- θέση) δύο ομοιόπτωτων ουσιαστικών. Δηλαδή κατά μεν την περιγραφή του παραθετικού προσδιορισμού δίνεται έμφαση στη συντακτική κατηγορία, κατά δε την περιγραφή των επιθετικών προσδιορισμών το βάρος πέφτει στη λειτουργία (π.χ., κατά τον Τζάρτζανο επιθετικοί προσδιορισμοί ονομάζονται και τα εμπρόθετα στα: *δικηγόρος χωρίς πείρα, άνθρωπος με προτερήματα* κ.λ.π.). Βέβαια, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζουμε την

ιδέα που προφανώς υπολανθάνει στην περιγραφή της παράθεσης, ότι κατά το συνδυασμό ουσιαστικού με ουσιαστικό δεν υφίσταται (συγκεκριμένη) συντακτική σχέση (υπό - ταξης/ παρά - ταξης/ εν - σωμάτωσης)⁴. Γι' αυτό, επιχειρώντας μίαν ακόμα ερμηνευτική υπόθεση αναφορικά με την παραδοσιακή περιγραφή, φαίνεται πως με την ομοιότητα της κατηγορίας και της πτώσης προωθείται/ενισχύεται η εντύπωση της παρά - θέσης⁵ δύο όμοιων στοιχείων· γι' αυτό προφανώς κι ο Τζάρτζανος (και άλλα συντακτικά, αν και λιγότερο άμεσα) συγκαταλέγει στην παράθεση τις ονομαζόμενες σήμερα «ψευδομεριστικές» δομές, τον ποιοτικό ή ποσοτικό προσδιορισμό, δηλ., του ουσιαστικού από ένα ταξινόμο ή ποσοδείκτη, όπως (*ένα*) *μπουκέτο λουλούδια*, (*ένα*) *ζεγάρι γάντια* κ.λ.π.⁶ Κάτι τέτοιο όμως δεν θεωρείται ότι συμβαίνει στην περίπτωση των επιθετικών προσδιορισμών, όπου εδώ συνδυάζονται/διαπλέκονται μάλλον πέρα παρα - τάσσονται⁷ διαφορετικές συντακτικές κατηγορίες (παρά το γεγονός και εδώ της πτωτικής συμφωνίας) αλλά ούτε και στην περίπτωση των ετερόπτωτων προσδιορισμών (γενικής) όπου και πάλι έχουμε ίδια συντακτική κατηγορία («ουσιαστικό + ουσιαστικό»).

Τέλος, θα πρέπει ακόμα να λεχθεί, ότι στις παραδοσιακές περιγραφές δεν δίνεται καμία σημασία στην παρουσία/απουσία άρθρου από το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό στην περίπτωση της παράθεσης, ούτε και στο είδος του εμφανιζόμενου άρθρου (οριστικό/αόριστο). Όπως θα δούμε στη συνέχεια, τόσο η παρουσία του οριστικού άρθρου, όσο και η ακριβής ποιότητά του έχουν καθοριστική σημασία για τον προσδιορισμό της παράθεσης και τη διάκριση ανάμεσα σε παράθεση και επεξήγηση.

1.2 Η βιβλιογραφία για την παράθεση

Με τον όρο «παράθεση» (apposition) στην ξένη βιβλιογραφία γίνεται αναφορά σε πολλές ανομοιογενείς κατηγορίες φράσεων, όπως (η απαρίθμηση είναι αντιπροσωπευτική, αλλά όχι και εξαντλητική): *the poet Burns; Mount Everest; we, men; we the men; your brother, the architect; the city of Rome; the three of us; my best friend, Queen Elisabeth; his explanation, that he couldn't come; his friend, the heir to a fortune; many people, including my sister; Noman Jones, then a student*.

Είναι φανερό, ακόμα και μέσα από την περιορισμένη αυτή απαρίθμηση, πως το γενικότερο πρόβλημα με το «φαινόμενο» της παράθεσης εντοπίζεται στην προσπάθεια να ενταχθούν κάτω από την ονομασία αυτή φράσεις ετερόκλητες⁸, οι οποίες

4. Ιδέα γενικότερα συνυφασμένη με την παράθεση, όπως φαίνεται· έτσι και ο Matthews 1981, 213:
«...apposition may be characterized as a relationship of juxtaposition... being undifferentiated with respect to any of the specific types discussed in earlier chapters» (σ. δηλ. σχέσεις εξάρτησης ή υπόταξης).
5. Παρά - ταξης, βλ. Bloomfield 1933, 185 - 86.
6. Τόσο κατά τον Σετάτο (1983-84, 74), όσο και κατά τη Stavrou (1989) οι περιπτώσεις αυτές αποτελούν φαινόμενο ξεχωριστό και από την παράθεση και από την επεξήγηση.
7. Άμεσα σχετικές είναι και ο χαρακτηριστικός ορισμός του επιθετικού προσδ.: «... προσδιορίζη ένα ουσιαστικό έτσι που να αποτελή μαζί μ' αυτό μίαν έννοια» (Τζάρτζανος 1946, 68).
8. Βλ. και τον Matthews «the term apposition has been used of a variety of constructions, which are not grouped together by any single criterion (1981, 223).

απλώς τυχαίνει να μοιράζονται αυτό που ο Bloomfield ονομάζει «παράταξη»⁹ και ο Matthews «juxtaposition»¹⁰. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός ότι η παράθεση «ορίζεται» αρνητικά, αντιδιαστέλλεται, δηλ., από ό,τι δεν ανήκει στο φαινόμενο αυτό. Έτσι ο Matthews στην πιο σφαιρική, απ' όσο γνωρίζω, γλωσσολογική θεώρηση της παράθεσης, την διαφοροποιεί τόσο από τη σύμπληξη, όσο και από την τροποποίηση (modification), τη συμπλήρωση (complementation), και την παράταξη (parataxis) – συντακτικές λειτουργίες οι οποίες μπορεί να μοιάζουν επιφανειακά με την παράθεση, αλλά με μια προσεκτικότερη εξέταση γίνεται φανερό πως τα κοινά τους στοιχεία ελαχιστοποιούνται και οι διαφορές τους αποκαλύπτονται βαθιές και ουσιαστικές.

Στη βιβλιογραφία μπορεί να βρει κανείς κάποια κριτήρια, δηλωτικά βασικών ιδιοτήτων της παράθεσης, τα οποία χρησιμοποιούνται ως διαγνωστικό τεστ του φαινομένου, είτε εξεταζόμενα συστηματικά (βλ. Burton - Roberts), είτε θεωρούμενα γενικώς δεδομένα και αυτονόητα. Τα κριτήρια αυτά μπορούν να συνοψιστούν και να τυποποιηθούν ως εξής:

1. Ολόκληρη η παραθετική κατασκευή είναι ενδοκεντρική.
2. Τα άμεσα συστατικά της ανήκουν στην ίδια συντακτική κατηγορία και επιτελούν την ίδια λειτουργία ως προς κάποιο συστατικό της πρότασης στην οποία συνανήκουν.
3. Τα συστατικά αυτά, αν είναι ΟΦ, είναι ομοιοαναφορικά.
4. Κανένα συστατικό της παράθεσης δεν μπορεί να εκληφθεί ως «κεφαλή» της όλης κατασκευής (ή, αντίστροφα, ως προσδιορισμός της κεφαλής) πιο δικαιολογημένα από το άλλο.
5. Συνέπεια των προηγούμενων ιδιοτήτων είναι και το ότι οποιοδήποτε από τα συστατικά μπορεί να παραλειφθεί χωρίς να επηρεαστεί η γραμματικότητα, ή και η εξωγλωσσική συμπεριφορά της πρότασης που προκύπτει από την παράλειψη· επίσης, τα δυο συστατικά είναι αντιμεταθετά.

Αναφορικά με το βασικό σημείο της ανάλυσής μου, που είναι η διαφοροποίηση των ομάδων παραδειγμάτων Α και Β, θα πρέπει εδώ να τονίσω ότι η χρήση των παραπάνω κριτηρίων δεν έχει συνδεθεί αποκλειστικά με τη διάκριση ανάμεσα σε περιοριστική (restrictive) και μη - περιοριστική (non - restrictive) παράθεση· εξαίρεση αποτελεί ο Burton - Roberts, ο οποίος θεωρεί ότι τα κριτήρια αυτά ισχύουν αποκλειστικά στη δεύτερη περίπτωση, την οποία μόνο χαρακτηρίζει ως (καθαυτό) παράθεση. Το πρώτο είδος – τη λεγόμενη περιοριστική παράθεση – ο ίδιος το θεωρεί απλώς περίπτωση επιθετικού προσδιορισμού (attributive modification). Όμοια άποψη, αν και λιγότερο απόλυτα και χωρίς ιδιαίτερη επιχειρηματολογία, εκφράζει και ο Matthews, ο οποίος φράσεις όπως: your brother, the poet τις ονομάζει «paradigm cases of apposition», τις θεωρεί, δηλ., ως κατ' εξοχήν παραθετικές. Η διάκριση, πάντως, ανάμεσα σε δυο είδη παράθεσης – περιοριστικής/ μη -περιοριστικής – γίνεται στο

9. «... a construction known as parataxis, in which two forms which are united by the use of only one sentence pitch» (1933, 171 βλ. και 185 - 86).

10. «Both apposition and correlation may be characterized as relations of juxtaposition. This is the most primitive constructional relation» (Matthews 1981, 223).

μεγαλύτερο μέρος της σχετικής με το φαινόμενο βιβλιογραφίας¹¹ (βλ. και Meyer 1992) αλλά, αντίθετα με την πρακτική του Burton - Roberts, χωρίς συνέπεια και χωρίς να υπογραμμίζονται οι συστηματικές διαφορές ανάμεσά τους.

2. Η ανάλυση

2.1 Παράθεση και οριστικότητα

Η υπόθεση που κάνω για τις ομάδες παραδειγμάτων Α και Β είναι η εξής: και με τα δύο είδη εκφοράς ο ομιλητής εκφωνώντας τη δεύτερη ονοματική φράση προσπαθεί να επιτύχει ένα βασικό επικοινωνιακό στόχο· να γίνει όσο γίνεται πιο *σχετικός* στο συνομιλητή του μέσα από τα δεδομένα κάθε φορά επικοινωνιακά πλαίσια. Να μεταδώσει, δηλ., στον συνομιλητή του (ή στο ακροατήριό του) κάποια πληροφορία που θα *βελτιώσει* ή θα *επαυξήσει* το πλαίσιο συμφραζομένων μέσα στο οποίο αυτή εκφωνείται, απαιτώντας ταυτόχρονα *μικρή* μόνο (διανοητική) προσπάθεια από αυτόν, προκειμένου να επεξεργαστεί το περιεχόμενο της νέας πληροφορίας και να την καταχωρήσει στο σωστό *αρχείο*.

Όμως, το πλαίσιο συμφραζομένων δεν είναι ακριβώς το ίδιο στα Α και Β παραδείγματα, και κατά συνέπεια αυτό που μετρά σαν *σχετική* πληροφορία είναι διαφορετικό. Για να γίνουν όλα αυτά πιο συγκεκριμένα θα πρέπει να δούμε κατά τι διαφέρει το πλαίσιο στη μια περίπτωση και στην άλλη. Και για να το δούμε αυτό θα πρέπει να ξεκινήσουμε από την παραδοχή του βασικού λειτουργικού περιεχομένου της *οριστικότητας* – μια που και στις δύο ομάδες παραδειγμάτων που μας απασχολούν περιέχεται από δυο φορές το οριστικό άρθρο – που είναι η *τύση*, με την έννοια της αναγνώρισης, της απόδοσης δηλ., ταυτότητας σ' ένα αντικείμενο, αυτό που δηλώνει το όνομα που συνοδεύεται από το οριστικό άρθρο¹². Η απόδοση, όμως, ταυτότητας σ' ένα αντικείμενο δεν γίνεται μέσω της ίδιας στρατηγικής στις ομάδες Α και Β, κι αυτό ακριβώς είναι που τις διαφοροποιεί επικοινωνιακά.

11. Έτσι και ο Jespersen (1969) χαρακτηρίζει ως «simple junction» (όπου τον όρο junction θα πρέπει να τον δει κανείς μέσα στην όλη συντακτική του θεωρία κατά την οποία οι λέξεις μιας πρότασης είναι ή πρωταρχικές («principal») ή πρωτεύοντες προσδιορισμοί (adjuncts) ή δευτερεύοντες προσδιορισμοί («subjuncts»)) την περίπτωση του my friend Captain John Smith, επειδή υπάρχει στενή σχέση («closer connexion») ενώ ονομάζει παράθεση (apposition) περιπτώσεις σαν την my brother Charles, the doctor («a looser coordination, which is often indicated by a slight pause and by the intonation»). Όμοια και οι Leech – Svartvik διακρίνουν ανάμεσα σε περιοριστική και μη -περιοριστική παράθεση: «The elements in non - restrictive apposition are here separated by a comma... or by separate tone units, as in the case of non - restrictive relative clauses» (1975, 204).

12. Έτσι ο Zeevat χαρακτηρίζει το φαινόμενο της απόδοσης ταυτότητας (identification) ως το κριτήριο και το πρωταρχικό περιεχόμενο της οριστικότητας (1989, 273 - 274), και αυτό εξηγεί κατά την άποψή του το γεγονός ότι «μεγάλο μέρος των φυσικών γλωσσών αποτελείται από οριστικές φράσεις» (αυτ.).

2.1.1 Η συμβολή (της ποιότητας) του οριστικού άρθρου στον καθορισμό των σχετικών φαινομένων

Η διαφοροποίηση αυτή ως προς την επικοινωνιακή λειτουργία των δύο τύπων φράσεων (Α και Β) – την οποία θα δούμε με λεπτομέρειες στη συνέχεια του άρθρου – συνδέεται κατ' αρχήν με τη διαφορετική ποιότητα του οριστικού άρθρου στην Α και Β ομάδα αντίστοιχα, η οποία γίνεται στρατηγική στα χέρια του ομιλητή. Στην πρώτη ομάδα, ο ομιλητής χρησιμοποιεί το οριστικό άρθρο στην πρώτη ΟΦ για να εισαγάγει στο συνομιλιακό σύμπαν ένα αντικείμενο ή μιαν οντότητα δίνοντας τ α υ τ ό χ ρ ο ν α στον ακροατή οδηγίες, οι οποίες περιέχονται στη δεύτερη οριστική φράση, για το πώς αυτός θα αναγνωρίσει (ή θα ταυτίσει) καλύτερα το συγκεκριμένο αντικείμενο: πρόκειται για τη λεγόμενη «μη-οικεία» χρήση του οριστικού άρθρου¹³, του οποίου η παρουσία στηρίζεται – σε συντακτικό επίπεδο – στην παρουσία συμπληρωμάτων ή των λεγόμενων περιοριστικών προσδιορισμών¹⁴ και η λειτουργία του εμπίπτει στο αξίωμα της ταύτισης (Lyons 1980, 82): η οριστική φράση που ακολουθεί την πρώτη («ο προσδιορισμός») στα παραδείγματα της ομάδας Α είναι το μέσο που προσφέρεται στον ακροατή από τον ομιλητή για να αναγνωρίσει το αντικείμενο¹⁵. Στη δεύτερη ομάδα η χρήση της πρώτης οριστικής φράσης επιτρέπει στον ακροατή να αναγνωρίσει κατευθείαν και να δώσει ταυτότητα στο αντικείμενο ή την οντότητα που δηλώνεται από τη φράση αυτή. Για το είδος αυτό του άρθρου ο Strawson γράφει: «But one of the conventional functions of the definite article is to act as a signal that a unique reference is being made» (1971, 13), και η λειτουργία αυτή μπορεί να αποδοθεί στη λεγόμενη «οικεία» χρήση του οριστικού άρθρου, η οποία αποτελεί, αν και όχι ρητά, βασική έννοια της λεγόμενης σήμερα «ψυχολογικής» θεωρίας της αναφοράς: εδώ εντάσσονται και οι λειτουργίες του οριστικού άρθρου που χαρακτηρίζονται ως σύμβαση, δείξη, εμπειρία, σχέση (βλ. Zeevat 1989, 270, Givón 1989, 201, Lyons 1980, 84 - 85, βλ. και σημ. 15).

2.1.2 «Παράθεση» και «ομοιοαναφορικότητα»

Η ποιοτική διαφορά ανάμεσα στις δύο χρήσεις του οριστικού άρθρου της πρώτης ονοματικής φράσης στην ομάδα Α και Β αντίστοιχα, έχει ως άμεση συνέπεια την πραγματολογική διαφοροποίηση των δυο ομάδων. Η πραγματολογική αυτή διαφοροποίηση, που αποτελεί και την κεντρική ιδέα της ανάλυσής μου, στηρίζεται στην πραγματολογική (όχι συνακτική) έννοια της ομοιοαναφορικότητας (coreference). Στα πλαίσια του φαινομένου της «παράθεσης» (βλ. και το κριτήριο 3, σελ. 118), η έννοια αυτή, καθώς και η έννοια της αναφοράς την οποία περιέχει (πβλ. Givón, 198 - 199), και την οποία θα σχολιάσουμε αμέσως παρακάτω, έχει αρκετά εξειδικευμένο περι-

13. Πβλ.: «The unfamiliar uses with explanatory modifiers are those cases where a modifier identifies the situation or association set which makes the use of the possible» (Lyons 1980, 85).

14. Πβλ. και τον «περιορισμό στη χρήση του οριστικού άρθρου» («constraint on the use of the definite article») του Jackendoff (1977). Επίσης, ο Meyer χαρακτηρίζει τις περιπτώσεις αυτές, όπου το οριστικό όνομα αναζητά στήριξη σε ό,τι το ακολουθεί, ως «cataphorically - linked nominals».

15. Σε φιλοσοφικό επίπεδο, στη χρήση αυτή εντάσσονται οι οριστικές περιγραφές του Russel (βλ. και Zeevat 1989, 270 - 271).

χόμενο: δίνεται με τρόπο σαφή στο παρακάτω παράθεμα από τον Burton - Roberts (1975, 396): «... if one linguistic entity refers or has implication of reference to an area A, then another linguistic entity is said to be coreferential only when the area of its referent is coextensive with that area A». Στη δεύτερη, λοιπόν, ομάδα οι δυο (οριστικές) ονοματικές φράσεις χαρακτηρίζονται ως ομοιοαναφορικές, γιατί την κάθε μια τους τη χρησιμοποιεί ο ομιλητής έτσι ώστε να αναφέρεται (ανακαλεί) το ίδιο αντικείμενο. Μια διάκριση που γίνεται συχνά ως προς την ομοιοαναφορικότητα είναι η διάκριση μεταξύ τυπικής (strict) ομοιοαναφορικότητας – π.χ.: ο Πρόεδρος της *Δημοκρατίας*, ο *Κ. Καραμανλής* – και ομοιοαναφορικότητας του ομιλητή (speaker's coreference), – π.χ.: η *κ. Γεωργιάδη*, *όχι*, η *κ. Αντωνίου* – βλ. Meyer (1992, 59 - 61). Ωστόσο, επειδή κατά το πνεύμα της ανάλυσης αυτής δίνεται έτσι κι αλλιώς ιδιαίτερη έμφαση στον ομιλητή, τις υποθέσεις που κάνει και την πρόθεσή του να μεταδώσει στον συνομιλητή του συγκεκριμένες υποθέσεις, η διάκριση αυτή δεν έχει ιδιαίτερη αξία, ούτε και είναι άμεσα σχετική με τη διάκριση ανάμεσα στα δεδομένα που η ανάλυση επιδιώκει να καθιερώσει.

Θα πρέπει, πάντως, εδώ να κάνουμε μια γενικότερη (θεωρητική) διευκρίνιση, σχετική με τον όρο αναφορά: «αναφέρεται» σημαίνει α ν α π ά ρ ι σ τ ά νοητικά, ανακαλεί, ένα αντικείμενο ή οντότητα στο νου κάποιου: ο όρος έχει, δηλ., ψυχολογική μάλλον παρά φιλοσοφική υπόσταση (πβλ. και «... this designatum may also have a purely internal mental extension...» Givón 1989, 93). Η διευκρίνιση είναι απαραίτητη, γιατί ως τώρα φαίνεται να μιλάμε για λειτουργίες και ποιοτικές διακρίσεις του άρθρου σαν να πρόκειται για διμερή σχέση ανάμεσα στη γλώσσα (άρθρο) και την πραγματικότητα (οντότητες/ αντικείμενα): στο εξής το βάρος θα πέσει στον όρο «χρήση» που χρησιμοποιήσαμε και παραπάνω και που αναπέμπει στην πρωταρχική λειτουργία της γλώσσας που είναι η επικοινωνία - ε π ι κ ο ι ν ω ν ί α ανάμεσα σε άτομα. Όλα όσα είπαμε παραπάνω για τη διαφορετική λειτουργία των οριστικών άρθρων στις δυο αρχικές μας ομάδες παραδειγμάτων μπορούμε να τα ξαναδιατυπώσουμε, συνοψίζοντάς τα, ως εξής: ο ομιλητής απευθύνεται στον συνομιλητή του και, χρησιμοποιώντας μιαν οριστική έκφραση, επιδιώκει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα από αυτόν (ο Givón χρησιμοποιεί τον όρο «referential intent»): να σχηματίσει στο νου του την εικόνα, ή την παράσταση ενός ατόμου ή αντικειμένου ώστε να μπορέσουν να συνεννοηθούν. Το αποτέλεσμα που επιδιώκει είναι, φυσικά, συνάρτηση των υποθέσεων που έχει προηγουμένως κάνει για το τι μπορεί να γνωρίζει (ήδη), ή και, απλά, για το τι μπορεί να συναγάγει/ φανταστεί ο ακροατής του από τα λεγόμενά του. Πιο συγκεκριμένα, εκφωνώντας κάποια από τις φράσεις της πρώτης ομάδας, ο ομιλητής έχει υποθέσει ότι ο ακροατής του δεν ξέρει για ποιον ακριβώς *Γεωργιάδη* (υπάρχουν πολλοί με το όνομα αυτό), ή *κονσέρβα* (έχει πολλές στο ντουλάπι), ή *αετό* (το παιχνίδι ή το πουλί;) πρόκειται, και γι' αυτό θέλει να τον βοηθήσει να αναγνωρίσει το περί ου ο λόγος πρόσωπο, αντικείμενο, κ.λπ., να του δώσει χαρακτηριστικά (πβλ. τον όρο «ταυτίσει», π.χ.: *είδα τον Γεωργιάδη τον καθηγητή - όχι τον ποιητή*): ακόμα καλύτερα, να σχηματίσει στο μυαλό του την εικόνα ή την παράσταση ενός (συγκεκριμένου) ατόμου ή αντικειμένου. Εκφωνώντας, όμως, μιαν από τις οριστικές φράσεις της δεύτερης ομάδας έχει υποθέσει προηγουμένως ότι ο συνομιλητής του έχει ήδη μια σχηματισμένη εικόνα ή παράσταση για το πρόσωπο ή το πράγμα που δηλώνεται γλωσσικά (τον *Γεωργιάδη*, την *κονσέρβα*...) και, χρησιμοποιώντας τη δεύτερη οριστική φράση θέλει να του δείξει την υπόθεσή του αυτή, ό,τι, δηλ., αυτός θα πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζει για τί ή για ποιον ακριβώς πρόκειται, είτε βοηθώντας τον απλώς να ανακτήσει (θυμηθεί) την

εικόνα αυτή, είτε σχολιάζοντάς την με ποικίλους τρόπους - βλ. 3.1 (π.χ. *είδα τον Γεωργιάδη - θυμάσαι/ ξέρεις; - τον καθηγητή*).

Εννοώντας την – αρχικά οντολογική – σχέση της αναφοράς ως μια εσωτερική σχέση ανάμεσα στον ακροατή που προσλαμβάνει και ερμηνεύει το μήνυμα που περιέχει την αναφορική έκφραση και το προς αναγνώριση αντικείμενο της (οριστικής) έκφρασης, και αντιμετωπίζοντας τη διεργασία της αναγνώρισής του ως τη δημιουργία μιας νοητής εικόνας – με άλλα λόγια υποκαθιστώντας την έννοια του αναφερόμενου (πραγματικού) αντικειμένου με την (εσωτερική) έννοια μιας εικόνας¹⁶, αφενός παρακάμπουμε τα γνωστά προβλήματα που συνεπάγεται η οντολογική θεωρία της αναφοράς, μειώνοντας και την απόσταση «αναφορά - έννοια», και ταυτόχρονα μπορούμε να επικαλεστούμε δυναμικές έννοιες, όπως τις υποθέσεις του ομιλητή, τη γνώση/κατανόηση του ακροατή, κ.λπ., που συνδέονται με την επικοινωνιακή πλευρά της γλώσσας.

Ύστερα από τη διευκρίνιση αυτή, μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα και τον τρόπο με τον οποίο θεωρούμε ομοιοαναφορικές τις δυο οριστικές φράσεις της δεύτερης ομάδας.

Στην πρώτη ομάδα, σαν συνέπεια του είδους του οριστικού άρθρου, ακριβώς επειδή είναι ο *σ υ ν δ υ α σ μ ό ς* των δύο ΟΦ που βοηθά τον ακροατή να σχηματίσει την εικόνα ενός ορισμένου αντικείμενου, η εικόνα αυτή δεν προϋπάρχει πέρα και έξω από το συνδυασμό των φράσεων αυτών στη συγκεκριμένη κατασκευή (παραδ. Α). Αντίθετα, στην ομάδα Β, όπου ο ομιλητής, με το συγκεκριμένο είδος οριστικού άρθρου, δείχνει στον ακροατή του ότι έχει προηγηθεί (με κάποιο τρόπο) η διαδικασία ταύτισης μιας οντότητας, η εικόνα της, που είναι απόρροια του ίδιου του άρθρου, προϋπάρχει της λεκτικής εκφοράς της δεύτερης οριστικής φράσης: οι δύο ΟΦ είναι ομοιοαναφορικές, επειδή αναφέρονται και οι δύο – αλλά ανεξάρτητα η μία από την άλλη – στο ίδιο αντικείμενο, ή ανακαλούν την ίδια εικόνα: η δεύτερη ΟΦ δεν συμβάλλει πια στη δημιουργία της εικόνας ενός αντικείμενου, όπως συμβαίνει στην ομάδα Α, αλλά η παρουσία της υπογραμμίζει, επιβεβαιώνει, σχολιάζει το εικονιζόμενο αντικείμενο που είναι ήδη γνωστό στη συνείδηση του ακροατή για λόγους που θα δούμε παρακάτω. Η ομοιοαναφορικότητα είναι έτσι συνέπεια συγκεκριμένων προϋποθέσεων του ομιλητή ως προς τη γνώση του ακροατή, και γλωσσικά αποτυπώνεται ως λειτουργία της σχέσης που συνάπτουν μεταξύ τους οι φράσεις της ομάδας Β. Η εξάρτηση της ομοιοαναφορικότητας από συγκεκριμένες (προ)υποθέσεις του ομιλητή ως προς τον ακροατή του φαίνεται στο παρακάτω παράδειγμα:

- 1 Α. - Και κει που περπατούσα στο δρόμο βλέπω ξαφνικά τον καθηγητή!
 Β. - Ποιον καθηγητή εννοείς;
 2 Α. α. - Τον καθηγητή/ εκείνο τον ψηλό/ τον φίλο του Νίκου
 β. - ?Τον καθηγητή, τον ψηλό.

Ο Α χρησιμοποιεί τη οριστική ο *καθηγητής* έχοντας κάνει την υπόθεση ότι ο Β

16. Πβλ. και Zeevat (1989, 278): «At any moment of time, a language user has a certain number of concepts of objects. These concepts are the «objects» that he is familiar with. The referents that he reidentifies are the concepts. Some of the concepts have a special relation with an external object...»

έχει ήδη την εικόνα ενός συγκεκριμένου καθηγητή στο μυαλό του (οικεία χρήση του ορ. άρθρου). Η διευκρίνιση όμως που ζητά ο Β με τον *ποιον* δείχνει με τη σειρά της ότι η υπόθεση αυτή ήταν εσφαλμένη – χωρίς αντίκρουσμα –, ο Β δεν έχει ακόμα μια καθαρή εικόνα του περί ου ο λόγος καθηγητή. Αν ο Α δεχτεί ότι έχει κάνει λάθος υπόθεση, θα απαντήσει με το (α), αν επιμένει ότι ο Β θα έπρεπε να ξέρει για ποιον καθηγητή του μιλά (τον είχε αναφέρει προηγουμένως, ή κάποιος από τους δυο τον είχε δει χθες και είχαν συζητήσει γι' αυτόν), θα απαντήσει με το (β) (*τον καθηγητή, έλα, ντε, δεν (κάνεις πως δεν) θυμάσαι / πού το έχεις το μυαλό σου όταν σου μιλώ;*). Και ως σημειώσουμε ότι δεν είναι τυχαίο ότι στη δεύτερη περίπτωση η επιτόνιση του *τον καθηγητή* είναι ίδια με εκείνη της ίδιας ακολουθίας στην ερώτηση του Β, έτσι ώστε να δίνεται η εντύπωση της απάντησης - ηχώ. Η επιτόνιση της οριστικής φράσης στη γνήσια απάντηση (α) είναι διαφορετική (για την επιτόνιση των φράσεων στην Α και Β ομάδα βλ. παρακάτω, σελ. 124) και η απάντηση γνήσια πληροφοριακή (όχι, ας πούμε, επιτιμητική, όπως στο 2β).

Σαν απάντηση σε μια ερώτηση που εισάγεται με το *ποιος* οι φράσεις της ομάδας Β είναι, γενικά, ακατάλληλες. Και ο λόγος είναι ότι με το *ποιος* ζητείται να επιλεγεί μέσα από ένα σύνολο ένα μέλος του (από το σύνολο των καθηγητών να αναγνωριστεί ένας): η επιλογή αυτή, η αναγνώριση αυτού του μέλους, γίνεται με τη συνδρομή της οριστικής ονοματικής φράσης που συνάπτει συγκεκριμένη σημασιολογική σχέση με την προηγούμενη της οριστική φράση στην ομάδα Α¹⁷ αλλά όχι και με εκείνη της ομάδας Β: στην τελευταία, η χρήση της (πρώτης) οριστικής φράσης σαν απάντηση σε ερώτηση με το *ποιος* είναι αταίριαστη γιατί ακριβώς με τη χρήση της ο ομιλητής σηματοδοτεί συγκεκριμένο αντικείμενο, ενώ το *ποιος* ζητεί αυτό το αντικείμενο: η ταυτόχρονη, δηλ., χρήση του *ποιος* και της οριστικής φράσης που περιέχει το είδος του άρθρου που σηματοδοτεί οικειότητα με το αντικείμενο που αυτή δηλώνει, είναι ανακόλουθη. Στη συνέχεια θα δούμε περισσότερες διαφορές ανάμεσα στα παραδείγματα των δυο ομάδων (Α και Β).

2.2 Διαφορές ανάμεσα στις οριστικές φράσεις στις ομάδες Α και Β

Σύμφωνα με ό,τι έχει προηγηθεί, θα πρέπει να έχει γίνει εμφανές ότι είναι βασικά διαφορετική η σχέση ανάμεσα στις δυο οριστικές φράσεις στις δυο ομάδες Α και Β. Και η διαφορά τους φαίνεται καθαρότερα στα παραδείγματα που ακολουθούν¹⁸.

- 3α. Δεν σου είπα ότι συνάντησα τον Αντωνίου τον φιλόλογο, αλλά τον Αντωνίου τον μαθηματικό
 β. Δε σου είπα ότι συνάντησα τον Αντωνίου, τον φιλόλογο, αλλά τον Αντωνίου, τον μαθηματικό (πβλ. *αλλά τον Γεωργίου, τον μαθηματικό*, βλ. σημ. 18)
 4α. Κανόνισα να δω σήμερα τη φίλη μου την ποιήτρια και τη φίλη μου την καθηγήτρια

17. Τη σχέση αυτή αλλού (Stavrou 1989) την έχω ονομάσει «εξισωτική» (equative) μεταφέροντας τη χρήση του όρου του Lyons (1977.2, 471) από το επίπεδο της πρότασης στο επίπεδο της ονοματικής φράσης. Βλ. σελ. 128 παρακάτω.

18. Φυσικά, όλα αυτά ισχύουν για την περίπτωση που η ερώτηση και η απάντηση περιέχουν την ίδια λέξη (*ποιόν καθηγητή; - τον καθηγητή...*) όχι αν στην απάντηση χρησιμοποιείται διαφορετική λέξη (*ποιός καθηγητής; - ο φίλος του Γιώργου*)

- β. Κανόνισα να δω τη φίλη μου, την ποιήτρια, και τη φίλη μου, την καθηγήτρια (πβλ. ... και την ξαδέρφη μου, την καθηγήτρια)

Είναι φανερό πως στο 3α και στο 4α με τις δύο οριστικές φράσεις τον *Αντωνίου* τον... και τον *Αντωνίου* τον..., και τη *φίλη* μου την... και τη *φίλη* μου την... αναφερόμαστε σε δύο διαφορετικά πρόσωπα, τα οποία ακριβώς αντιδιαστέλλουμε¹⁹. Προκειμένου, δηλ. για δύο πρόσωπα με το ίδιο όνομα, τα ξεχωρίζουμε με βάση μια ιδιότητά τους – η δήλωση ενός φορέα της ιδιότητας αυτής είναι καθοριστική για τη δημιουργία στο μυαλό του ακροατή μιας καθαρής (μονοσήμαντης) εικόνας του Αντωνίου ή της συγκεκριμένης φίλης του ομιλητή. Ακριβώς γι' αυτό, η (μεταγλωσσική) άρνηση ή ο συμπλεκτικός σύνδεσμος επηρεάζει ολόκληρο το συνδυασμό στα (α) αλλιώς, ολόκληρος ο συνδυασμός των δυο οριστικών φράσεων εμπίπτει στο πεδίο τους. Αντίθετα, στα (β) η δεύτερη οριστική φράση, και στις δύο εμφανίσεις όπου λειτουργεί ως αντικείμενο του ρήματος, μένει έξω από το πεδίο της άρνησης ή του και πράγμα που δείχνει ότι δεν συνάπτει την ίδια στενή σχέση με την πρώτη οριστική φράση, που είναι φανερό πως συμβαίνει στην ομάδα Α. Τα 3 - 4 (β) είναι σημασιολογικά (και πραγματολογικά) ανάμαλα γιατί στη μια περίπτωση αρνούμαστε κάτι και την ίδια στιγμή αίρουμε την άρνηση, στην άλλη γιατί συμπλέκουμε δυο ταυτόσημες και ομοιοαναφορικές εκφράσεις (πβλ.?? κανόνισα να δω όχι τον Γιάννη αλλά τον Γιάννη!/?... τη φίλη μου και τη φίλη μου).

Μια άλλη όψη της διαφορετικής σχέσης που έχουν οι δύο οριστικές φράσεις στις ομάδες Α και Β φαίνεται στο παράδειγμα 5, όπου η δεύτερη ΟΦ περιέχει επίθετο και όνομα, υποχρεωτικά από τον τύπο της ομάδας Α - 5α - (όπου παραλείπεται αφήνοντας στη θέση του ένα φωνολογικό κενό το οποίο ρυθμίζει τη μορφοσυντακτική συμφωνία του επιθέτου μαζί του, πβλ. 5β), προαιρετικά παρόν στο 5γ, όπου η επανάληψη του ονόματος στη δεύτερη ΟΦ όχι μόνο δεν ενοχλεί αλλά συχνά είναι και προτιμότερη· επειδή η δεύτερη φράση δεν αποτελεί οργανικό μέρος της πρώτης, όπως συμβαίνει στο 5β. Κι αυτό, επειδή, κατά την ανάλυσή μου, το 5γ είναι ολότελα διαφορετικό από το 5β.

- 5α. * Ο επισκέπτης ο ακάλεστος επισκέπτης είναι σκέτη ενόχληση
β. Ο επισκέπτης ο ακάλεστος/* - η
γ. Ο επισκέπτης, ο ακάλεστος επισκέπτης, είναι συχνά μεγάλη ενόχληση

19. Αξίζει εδώ να μνημονεύσουμε και τον Κ. Ασώπιο (*Περί Ελληνικής Συντάξεως*, 1858), που γράφει (για την Αρχ. Ελληνική) χαρακτηριστικά: «*Εκ των τοιούτων προσδιορισμών τινές μεν, χρησιμεύοντες προς διάκρισιν του προσδιοριζομένου εκ παντός άλλου ομοειδούς, και απαραίτητως αναγκαίοι εις τον λόγον προς αποφυγήν συγχύσεως, «Κύρος ο Νεώτερος...». Τους πρώτους καλούμεν διασταλτικούς ή διακριτικούς, ...»*. Άμεσα σχετικά είναι και τα: *θα μλήσουμε σήμερα για τον Σολωμό τον ποιητή και τον Σολωμό τον ζωγράφο*, για τα οποία χρειάζεται μια ιδιαίτερη μνεία: σύμφωνα με την ανάλυση που προτείνεται εδώ πρόκειται για δυο διαφορετικά πρόσωπα (αντιδιαστέλλονται δυο πρόσωπα με το ίδιο όνομα με βάση διαφορετικές ιδιότητες· όμως είναι γεγονός ότι συχνά αυτές οι εκφορές χρησιμοποιούνται και για να αντιπαραθέσουν δυο πλευρές/ ιδιότητες ενός μόνο προσώπου. Αυτό δεν αποδυναμώνει την προτεινόμενη ανάλυση· μάλλον απορρέει από αυτήν, αφού μπορεί να θεωρηθεί σαν ένας «τρόπος του λέγειν» (υπερβολή;) που εκμεταλλεύεται την αντιδιαστολή (ο Σ. ο ποιητής κι ο Σ. ο ζωγράφος θα μπορούσε να είναι δυο άνθρωποι αλλά είναι ένας μόνο με πολλές πλευρές).

Μια διαφορά που κατά κάποιον τρόπο εμπεριέχεται σ' αυτές που είδαμε ως τώρα, και που δεν θα πρέπει να παραγνωρίζουμε, είναι η διαφορετική επιτόνιση που συνοδεύει τις δύο οριστικές φράσεις στην ομάδα Α και Β αντίστοιχα, καθώς και η άμεσα σχετική με αυτήν παύση που προηγείται (και έπεται, αν υπάρχει μετά από αυτή και άλλο γλωσσικό υλικό) της δεύτερης φράσης. Στην πρώτη ομάδα οι δύο ονοματικές (οριστικές) φράσεις ανήκουν σε μια – την ίδια – τονική ομάδα. Στη δεύτερη, χωρίζονται με παύση και η κάθε μια ανήκει στη δική της τονική ομάδα, έτσι ώστε η δεύτερη να φέρει όλα τα προσωδιακά χαρακτηριστικά των παρενθετικών εκφράσεων. Συμφωνώντας με την άποψη του Matthews (1981, 33) ότι η επιτόνιση δεν θα πρέπει να παραμελείται γιατί «can have a crucial role both in realising a given construction... and in marking boundaries between syntactic units», θεωρώ τη συγκεκριμένη επιτόνιση εδώ απόλυτα λειτουργική και γραμματικοποιημένη· αποτελεί, δηλ., στην ομάδα Β ουσιαστικό μέρος της σχέσης (ομοιοαναφορικότητας) των δύο ορ. φράσεων, ενώ η ενιαία επιτόνιση στην ομάδα Α δείχνει και τη διαφορετική σχέση που συνάπτουν εδώ οι δυο ορ. φράσεις: ανήκουν σε μια, και την ίδια, τονική ομάδα αφού κιάλας συναποτελούν έναν όρο (term).

Όλες οι διαφορές που έχουμε επισημάνει ως τώρα για τις δύο αρχικές μας ομάδες παραδειγμάτων συναντώνται σ' ένα σημαντικό χαρακτηριστικό που αφορά τη δεύτερη ομάδα: την παρουσία, ή και απλώς τη δυνατότητα εμφάνισης του δ η λ α δ ή (βλ. και Τζάρτζανο 1946, 58). Σε όλα τα παραδείγματα που μπορούν να ενταχθούν στην ομάδα Β είναι δυνατή η εμφάνιση του «δηλαδή» ή και άλλης έκφρασης, ανάλογα με τα ακριβή συμφραζόμενα, που έχει ανάλογη με το *δηλαδή* χρήση και ακολουθεί την παύση που χωρίζει τις δύο φράσεις· θα πρέπει να πούμε, πάντως, ότι οι εκφράσεις αυτές δεν είναι πάντα εναλλάξιμες μεταξύ τους, επειδή η παρουσία της κάθε μιας καθορίζεται από πραγματολογικούς παράγοντες (ζήτημα έξω από τα πλαίσια τούτης της εργασίας, βλ. και Burton - Roberts 1975, 407, σημ. 7). Το *δηλαδή* (ή η ισοδύναμη έκφραση) ανήκει στην τονική ενότητα που ανήκει και η δεύτερη ονοματική φράση, είτε προηγούμενο είτε ακολουθώντας το όνομα:

6. Είδα χθες τον Γεωργιάδη, (δηλ.) τον καθηγητή (δηλ.)
7. Κατέβασε σε παρακαλώ την κονσέρβα, – (εννοώ) το ροδάκινο (εννοώ)
8. Ο Εθνικός μας ποιητής, (δηλ.) ο Σολωμός (δηλ.)

Η σύνδεση του *δηλαδή* με τα παραδείγματα της ομάδας Β αποκαλύπτει μιαν ακόμα διαφορά τους με εκείνα της ομάδας Α, αφού σ' αυτά δεν είναι δυνατόν αυτό να παρεμβληθεί ανάμεσα στις δυο οριστικές φράσεις:

9. * Τον Γεωργιάδη δηλ. τον καθηγητή (διαβασμένο χωρίς παύση ανάμεσα στις δυο ΟΦς)
10. * Ο αετός δηλ. το πουλί (διαβασμένο χωρίς παύση ανάμεσα στις δυο ΟΦς)

2.3 Ένα «πείραμα»

Μπορούμε στο σημείο αυτό να συνοψίσουμε ότι έχουμε πει ως τώρα για τις ουσιαστικές διαφορές των ομάδων Α και Β, κάνοντας ταυτόχρονα κι ένα «πείραμα» για να επιβεβαιώσουμε την υπόθεσή μας ως προς τη βασική αιτία της διαφοράς τους. Έχουμε πει ότι η πρώτη οριστική φράση στην ομάδα Α δηλώνει ένα αντικείμενο

μόνο μέσα από τη συγκεκριμένη σχέση της με τη φράση που ακολουθεί ή, διαφορετικά, ότι η δεύτερη φράση παρέχει στον ακροατή την πληροφορία που χρειάζεται για να μπορέσει να ταυτίσει, ή να σχηματίσει μια σαφή εικόνα ενός συγκεκριμένου αντικειμένου. Έτσι, και οι δυο φράσεις μαζί αποτελούν έναν όρο και μια τονική ενότητα. Στην ομάδα Β, όμως, οι δύο φράσεις δηλώνουν η κάθε μια ένα αντικείμενο ανεξάρτητα η μια από την άλλη· αυτό που τις συνδέει είναι ότι και οι δυο χρησιμοποιούνται έτσι ώστε να δηλώνουν το ίδιο αντικείμενο – είναι, δηλ., ομοιοαναφορικές. Δείκτης της ομοιοαναφορικότητας είναι το *δηλαδή*, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν «διαγνωστικό τεστ» για τους συγκεκριμένους τύπους φράσεων (π.χ. να διαφοροποιήσει την ομάδα Α από τη Β). Ας πάρουμε δύο παραδείγματα να δούμε αν και πόσο ισχύουν όλα αυτά: το 11 και το 12 που ακολουθούν γράφονται για τους σκοπούς του πειράματός μας χωρίς ένδειξη της αποδεκτότητάς τους και χωρίς ένδειξη της επιτόνισης – παρουσιάζονται «αχαρακτήριστα» και «επίπεδα» για να μην προιδαστεί ο αναγνώστης:

11. Η Γλωσσολογία η επιστημονική μελέτη της γλώσσας

12. Ο ποιητής των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» ο Σολωμός

Αν στ' αλήθεια η ομάδα Α είναι διαφορετική από την Β το πρώτο ερώτημα που πρέπει ν' απαντηθεί για τα 11 - 12 είναι σε ποια ομάδα αυτά ανήκουν. Η απάντηση συνεπάγεται δύο στάδια: την εξομοίωσή τους με την Α πρώτα και την εξομοίωσή τους με την Β ύστερα. Η εξομοίωσή τους με την πρώτη ομάδα μας δίνει τα 13 - 14 που συμπίπτουν γραμματικά με τα (αχαρακτήριστα) 11 - 12 αλλά είναι (από λίγο έως πολύ) μη - αποδεκτές ακολουθίες:

13. *Η γλωσσολογία η επιστημονική μελέτη της γλώσσας

14. ?? Ο ποιητής των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» ο Σολωμός

Τι συμβαίνει; Προφανώς δύο ομοιοαναφορικοί όροι, όπως είναι ο Σ. και ο ποιητής των Ε., δεν χωρούν στο δομικό σχήμα στο οποίο ανήκουν οι φράσεις της ομάδας Α. Η εμπλοκή στο σχήμα αυτό ομοιοαναφορικών όρων δεν μπορεί να δώσει το αποτέλεσμα της «σύνθεσης», της δημιουργίας ενός ενιαίου όρου, που μπορούν να δώσουν μη - ομοιοαναφορικοί όροι²⁰.

20. Πβλ. και Burton - Roberts (1975, 396) «Any NP containing referents the combined effect of which was not a synthesis of that NP but the kind of superimposition... can be predicted to be unacceptable». Υπάρχει βέβαια, και μια άλλη εξήγηση (Σ. Τσοχατζίδης, π. επικ.) της ελαττωμένης αποδεκτότητας τέτοιων παραδειγμάτων, η οποία στηρίζεται στη συνωνυμία μάλλον, παρά στην ομοιοαναφορικότητα, πράγμα που μπορεί κανείς να το δει καθαρότερα στην περίπτωση 13 (περίπτωση οριζόμενου - ορισμού), πολύ λιγότερο στην περίπτωση του 14. Πάντως, θεωρώ, πως στα γενικότερα πλαίσια αυτής της εργασίας, που κάνει χρήση της έννοιας της αναφοράς (καθώς εστιάζει στη διάκριση περιπτώσεων όπως ο Γεωργιάδης ο καθηγητής και ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής), είναι σχετικότερη η προσφυγή στην έννοια της ομοιοαναφορικότητας για την εξήγηση των παραπάνω ανώμαλων παραδειγμάτων, έστω κι αν σε κάποιες περιπτώσεις η συνωνυμία φαίνεται να είναι η πιο κατάλληλη έννοια. Ακόμα, ας πούμε εδώ ότι αυτό που μετρά ιδιαίτερα είναι αυτό καθ' αυτό το γεγονός του αποκλεισμού από το σχήμα της ομάδας Α όρων που χαρακτηρίζονται από τη γενικότερη σημασιολογική σχέση της σύγκλισης ή ταυτότητας, όπως είναι και η ομοιοαναφορικότητα και η συνωνυμία (βλ. και Meyer 1992, 90), σε αντίθεση με την ομάδα Β που επιτρέπει, ανάμεσα σε άλλες, και αυτή τη σχέση.

Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει την εξομοίωση των 11 - 12 με τα παραδείγματα της ομάδας Β: αυτή η εξομοίωση προϋποθέτει την αναγνώριση της ομοιοαναφορικότητας των δύο όρων και την πραγμάτωσή της με παύση ανάμεσα στις δυο οριστικές φράσεις (ή την ισοδύναμη χρήση του κόμματος στο γραπτό λόγο) και τη – συνακόλουθη – μη - τελική επιτόνιση της πρώτης φράσης:

15. Η Γλωσσολογία, η επιστημονική μελέτη της γλώσσας

16. Ο ποιητής των «Ελεύθερων Πολιορκημένων», ο Σολωμός

Βλέπουμε πως τα 15 - 16, αντίθετα με τα 13 - 14 είναι απόλυτα αποδεκτά: γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι οι εν λόγω όροι (οι δύο οριστικές φράσεις) συνεπάγονται την ίδια αναφορά μέσα, ωστόσο, από διαφορετική έννοια.

2.4 Εξίσωση – επεξήγηση

Ελπίζοντας πως έχω πείσει τον αναγνώστη για το ότι τα παραδείγματα των ομάδων Α και Β είναι εντελώς διαφορετικές κατασκευές, θα πρέπει τώρα να δούμε για τίνος είδους κατασκευή πρόκειται στην κάθε ομάδα.

2.4.1 Παράθεση ή εξίσωση;

Σε ό,τι έχει προηγηθεί έχει γίνει συχνή αναφορά στη στενή συντακτική σχέση ανάμεσα στις δύο οριστικές φράσεις στην πρώτη ομάδα. Ποια είναι αυτή η σχέση; Η μορφή του 1α και του 5β πιο πάνω υποβάλλουν την ιδέα ότι η οριστική φράση που ακολουθεί την πρώτη οριστική εκφορά στην ομάδα αυτή έχει τη λειτουργία που έχουν τόσο οι επιθετικοί προσδιορισμοί όσο και οι ετερόπτωτοι (σε γενική, κυρίως) προσδιορισμοί που ακολουθούν το όνομα - κεφαλή μιας ονοματικής φράσης. Όλοι αυτοί οι προσδιορισμοί ανήκουν στην (σημασιολογική) τάξη των λεγόμενων «περιοριστικών προσδιορισμών» (restrictive modifiers)²¹, επειδή η χρήση τους έχει ως αποτέλεσμα τον «περιορισμό» της αναφοράς του ονόματος - κεφαλής με το να συμβάλλουν άμεσα στον καθορισμό, ή την απόδοση ταυτότητας σ' ένα αντικείμενο. Η λειτουργία τους αυτή φαίνεται καθαρά από το ότι όλοι αποτελούν τις πιο άμεσες και προφανείς απαντήσεις στην ερώτηση «π ο ι ο ς . . . ;» με την οποία ζητάμε ακριβώς τον εντοπισμό ενός συγκεκριμένου πράγματος/ οντότητας. Π.χ.:

17. Π ο ι ο βιβλίο διαβάζεις;

- α. του Μυριβήλη/ του γιού μου
- β. το απαγορευμένο/ το κόκκινο

18. Π ο ι ο κουτί θέλεις να σου κατεβάσω;

- α. της Μαρίας
- β. τις κλωστές.

19. Π ο ι ο ς καθηγητής σ' αρέσει πιο πολύ;

- α. της τρίτης
- β. ο καινούργιος/ ο Αντωνίου

21. Βλ. Jackendoff (1977) για τη σημασία και τη λειτουργία τους.

Με άλλα λόγια, σαν απάντηση στο *ποιος* μπορούμε να έχουμε είτε έναν ετερόπρωτο προσδιορισμό είτε έναν ομοιόπρωτο. Οι φράσεις της πρώτης ομάδας (Α) είναι περιπτώσεις ομοιόπρωτο προσδιορισμού²². φτάνουμε έτσι στη διατύπωση της εξής γενίκευσης: η οριστική φράση που ακολουθεί το οριστικό όνομα - κεφαλή μιας ευρύτερης ονοματική φράσης και με το οποίο συμφωνεί στην πτώση λειτουργεί ως περιοριστικός προσδιορισμός επειδή συμβάλλει καίρια στον καθορισμό του αντικείμενου που δηλώνει το όνομα - κεφαλή - πράγμα που συμβαίνει, άλλωστε, και με τους ετερόπρωτους προσδιορισμούς. Αυτό σημαίνει, πιο απλά, ότι τα παραδείγματα 20 - 25 αποτελούν «φυσική τάξη» με τα 26 - 28: η διαφορά τους έγκειται μόνο στο χαρακτηριστικό της πτώσης: τα πρώτα φέρουν το χαρακτηριστικό της συμφωνίας με το προσδιοριζόμενο όνομα, τα δεύτερα το πτωτικό χαρακτηριστικό [+ γενική], ή, πιο απλά, τα πρώτα είναι ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί, τα δεύτερα ετερόπρωτοι:

20. Ο καθηγητής ο καινούργιος

21. Ο καθηγητής αυτός

22. Το κουτί τα τσιγάρα

23. Ο φίλος μου ο ποιητής²³

24. Η Μαρία η Παπαδοπούλου

25. Εσείς οι γλωσσολόγοι

26. Το βιβλίο του Αγησίλαου

27. Ο καθηγητής της τρίτης

28. Η επιστήμη της γλωσσολογίας

Ο παραλληλισμός αυτός μας φέρνει κοντά σ' εκείνες τις βιβλιογραφικές αναλύσεις για την παράθεση που τη θεωρούν περίπτωση προσδιορισμού (attributive modification) μάλλον παρά παράταξης, σύμπλεξης κ.λπ.²⁴

Αν κοιτάξουμε λίγο προσεκτικότερα τη συγκεκριμένη λειτουργία που επιτελούν στην περίπτωση μας οι ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί που ακολουθούν ένα οριστικό όνομα και θελήσουμε να τους δώσουμε μια κατάλληλη ονομασία, θα μπορούσαμε να τους χαρακτηρίσουμε «εξισωτικούς», επειδή αυτό που συντελείται στην περίπτωση αυτή είναι η «εξίσωση»²⁵ (και μέσω αυτής η ταύτιση - με την έννοια

22. Πράγμα που τυχαίνει να μην είναι πάντα άμεσα φανερό: π.χ. όταν και το ένα όνομα και το άλλο είναι ουδέτερα δεν διακρίνεται η ονομαστική από την αιτιατική (το *κουτί το βερούκοκο*): αλλά: *μίρισε αυτό το μπουκέτο τους δάκνητους!* Θα πρέπει επίσης να λάβει κανείς υπ' όψη ότι η γενική σ' αυτές τις κατασκευές δεν συνηθίζεται (του *κουτιού των τσιγάρων*), αν και αυτό δεν αποδυναμώνει την προτεινόμενη ανάλυση: οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει θα πρέπει να αναζητηθούν έξω από τα πλαίσιά της.

23. Εννοείται πως είναι επίσης δυνατό να συνυπάρχουν σε μ.α ονοματική φράση ένας ομοιόπρωτος με έναν ετερόπρωτο προσδιορισμό: το *κουτί τα σπέρτα του Πέτρου*.

24. Βλ. Burton - Roberts (1975) για την πιο εμπεριστατωμένη ανάλυση της υποτιθέμενης παράθεσης ως πραγμάτωσης επιθετικού προσδιορισμού. Επίσης στον Matthews 1981, 227 - 236.

25. Τον όρο δανείζομαι από τον Lyons (1977, 2, 471) που τον χρησιμοποιεί για το είδος εκείνο των προτάσεων στις οποίες υπάρχει το λεγόμενο «εξισωτικό» είναι και στα δεξιά του και τα αριστερά του από μια οριστική ονοματική φράση (πβλ. *Ο Γιάννης είναι ο φίλος του*). Μεταφέρω έτσι έναν όρο από το επίπεδο της πρότασης στην ονοματική φράση, χωρίς ωστόσο, ο δανεισμός του όρου να συνεπάγεται και την αναγκαιότητα, ή, έστω τη δυνατότητα να εμφανιστεί (ή να εννοηθεί) το εξισωτικό είναι ανάμεσα στις δύο ΟΦ της Α ομάδας (βλ. και σημ. 17 και 26).

της απόδοσης χαρακτηριστικών (ταυτότητας, δηλ.)²⁶ των αντικειμένων που δηλώνουν οι δύο ονοματικές φράσεις. Ο ακροατής δίνει ταυτότητα σ' ένα αντικείμενο (αναφοράς), ή σχηματίζει σαφή εικόνα ενός αντικειμένου/ατόμου, εξισώνοντας στον του τις εικόνες αυτών που δηλώνουν οι δυο οριστικές φράσεις - π.χ. ενός κουτιού με ενός κουτιού που περιέχει τσιγάρα, κάποιου με το όνομα Αντωνίου με εκείνη ενός καθηγητή, κ.ο.κ.

Μπορούμε να βελτιώσουμε, στο σημείο αυτό, την εντύπωση που πιθανότατα έχει, και δίκαια, δημιουργηθεί, ότι η πρώτη ομάδα Α περιλαμβάνει φράσεις που αποτελούνται από την τυχαία γειτνίαση - «παράθεση» - δυο οριστικών ονοματικών φράσεων. Παρατηρώντας τις δυο οριστικές φράσεις βλέπουμε πως υπάρχει ανάμεσά τους μια συγκεκριμένη σημασιο-λογική σχέση (που προφανώς αντιστοιχεί στη «στενή» συντακτική) η σχέση αυτή μπορεί να περιγραφεί ως σχέση ανάμεσα σε σύνολα. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζουμε συχνά σχέση συνόλου - υποσυνόλου, όπως στην περίπτωση του *το κουτί τα τσιγάρα* (το σύνολο των κουτιών έχει ως υποσύνολο το σύνολο των κουτιών που περιέχουν τσιγάρα), ή την περίπτωση του *το πουλί τ' αηδόνι* ή σχέση τομής δύο συνόλων, όπως στην περίπτωση ο *φίλος μου ο δικηγόρος* (το σύνολο των φίλων μου και το σύνολο των δικηγόρων έχει ως τομή το σύνολο των δικηγόρων που είναι φίλοι μου - δεν είναι όλοι οι φίλοι μου δικηγόροι ούτε όλοι οι δικηγόροι φίλοι μου). Η, ακόμα, το σύνολο των ανθρώπων έχει ως υποσύνολο το σύνολο των ανθρώπων των ωραίων²⁷. Πάντως, απαραίτητος όρος για οποιαδήποτε από τις παραπάνω περιπτώσεις, είναι το σύνολο που προκύπτει από τη σχέση δύο άλλων συνόλων να μην είναι το κενό ($B \cap A \neq \emptyset$). Αυτός ο όρος εξηγεί γιατί δεν είναι δυνατή η εμπλοκή στο σχήμα της ομάδας Α οποιωνδήποτε ονομάτων: έτσι, η σχέση των συνόλων που ορίζουν οι δυο όροι στο * *το κουτί οι φίλοι* δίνει (στο δικό μας κόσμο) ένα κενό σύνολο: όμοια και * *το τετράδιο το βιβλίο, * η καρέκλα το τραπέζι* κ.λπ. Ας σημειώσουμε, τέλος, ότι και όλα τα παραδείγματα που δίνει ο Τζάρτζανος για την «εκτεταμένη» χρήση της παράθεσης στα Ελληνικά και που δείχνουν σχέση «μέρους - όλου», «περιεχόντος - περιεχομένου», ενός διηρημένου όλου, ενός όλου και των μερών που το αποτελούν (Τζάρτζανος 1946, 65 - 67)²⁸, ακόμα και το «σχήμα λόγου» του παραδοσιακού συντακτικού που μορφικά ταυτίζεται με υποκατηγορία της επίσης παραδοσιακής «παράθεσης» - το «καθ' όλον και μέρος» (π.χ.: *στην άκρη στο ποτάμι*) - μπορούν να ιδωθούν μέσα από το πρίσμα των σχέσεων συνόλων που μόλις αναφέραμε. (Και αν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε όρους όχι της «αναφοράς» αλλά της «έννοιας», μπορούμε να πούμε ότι, συνήθως ανάμεσα στα δυο οριστικά ονόματα στην ομάδα Α εντοπίζεται η υπωνυμία, όχι όμως και η συνωνυμία, αντίθετα με ό,τι μπορεί να συμβαίνει στην ομάδα Β).

2.4.2 Ως προς την ομάδα Β, η υπόθεσή μου είναι ότι ανάμεσα στις δύο οριστικές φράσεις που αποτελούν τα μέλη της δεν υφίσταται συγκεκριμένη συντακτική σχέση, ούτε και εντάσσονται οι δυο αυτές φράσεις σε κάποιο συντακτικό τύπο (π.χ. συμπλήρω-

26. Ο όρος «ταύτιση» (identification) χρησιμοποιείται πρόσφατα στην καθαρά γλωσσολογική βιβλιογραφία (π.χ. Jackendoff 1983, Napoli 1989, Higginbotham 1985, μεταξύ άλλων) αντί του όρου «εξίσωση» (equation), αν και ο τελευταίος είναι μάλλον καθιερωμένος στο χώρο της σημασιολογίας και φιλοσοφίας της γλώσσας.

27. Κατά παράλειψη του ονόματος από τη δεύτερη οριστική φράση, βλ. και παράδ. 5(α-β).

28. Βλ. και §1.1 του κειμένου αυτού.

ση, προσδιορισμό, σύμπλεξη – βλ. Matthews 1981, 224 - 25) υπάρχει, βέβαια γραμμική σχέση ανάμεσά τους, επειδή η δεύτερη φράση «παρατάσσεται», ακολουθεί γραμμικά την πρώτη, και, επιπλέον, προκειμένου για αναφορικές εκφράσεις σαν κι αυτές που απαρτίζουν τα παραδείγματά μας, συνδέεται μαζί της με ένα μηχανισμό αναφοράς στο *ε π ι π ε δ ο σ υ ν ο μ ι λ ι α ς* (discourse). Ο μηχανισμός αυτός μπορεί να συνίσταται από ένα δείκτη (index) κοινό (i - i) για τις δύο οριστικές (αναφορικές) ονοματικές φράσεις, αφού έχουμε πει πως αυτές είναι ομοιοαναφορικές. Ταυτόχρονα, ο δείκτης μπορεί να πραγματωθεί ως *δ η λ α δ ή* το οποίο έχουμε ήδη χαρακτηρίσει ως δείκτη, και το οποίο, προκειμένου για αναφορικές φράσεις, είναι ο «φορέας» της ομοιοαναφορικότητας.

Με βάση όλα όσα έχουν προηγηθεί, για τα παραδείγματα Β προτείνω την καθιέρωση της παραδοσιακής ονομασίας «*ε π ε ξ ή γ η σ η*», ως έννοιας με ουσιαστικό περιεχόμενο, δηλωτικής της λειτουργίας της δεύτερης φράσης που είναι η επεξήγηση, ή διασάφηση, αυτού που δηλώνει η πρώτη, σε αντικατάσταση του όρου «παράθεση», ως όρου με ασαφές, ποικίλο και ανομοιογενές περιεχόμενο και, συνεπώς, απροσδιόριστη οριοθέτηση.

Η υπόθεση για τη γραμμική διάταξη των δύο οριστικών φράσεων στην ομάδα Β, σε συνδυασμό με ό,τι έχει ως τώρα λεχθεί για τη στενή σχέση των δύο φράσεων στην ομάδα Α, προβλέπει ότι ο δεύτερος όρος στην ομάδα Β θα ακολουθεί ολόκληρη την (ονοματική) εκφορά της ομάδας Α. Πβλ.:

29α. Θα μιλήσουμε για τον Σολωμό τον ποιητή, τον δημιουργό των Ελεύθερων Πολιορκημένων

β. * Θα μιλήσουμε για τον Σολωμό, (δηλ.) το δημιουργό των Ε.Π., τον ποιητή (αν διαβαστεί με τον ποιητή στη λειτουργία που έχει και στο (α), όχι σαν να ήταν επεξήγηση κι αυτό, παράλληλο με την επεξήγηση του δημιουργό...)»²⁹

Έτσι, έχουμε μιαν ακόμα πλευρά των διαφορών που χαρακτηρίζουν τις ονοματικές ακολουθίες στις δυο ομάδες παραδειγμάτων: στην πρώτη ομάδα οι δυο ΟΦς δεν μπορούν να διασπαστούν από την επεξήγηση, πράγμα φυσικό, αφού αποτελούν συντακτική, σημασιολογική και τονική ενότητα. Την ίδια στιγμή, η επεξήγηση στη Β ομάδα ακολουθεί αυτό που επεξηγεί και που είναι, για τα δεδομένα μας, ολόκληρος ο ονοματικός συνδυασμός που προηγείται, δηλ. το προσδιοριζόμενο και ο εξισωτικός προσδιορισμός του.

29. Το 29, βέβαια, μας δείχνει πρώτα απ' όλα ότι εξισωτικός προσδιορισμός και επεξήγηση μπορούν να συνυπάρχουν, κάτι που αποτελεί μια επιπλέον ένδειξη για το ότι πρόκειται για διαφορετικά πράγματα: έτσι το 29α, μπορεί να συγκαταλεγεί ανάμεσα στα 3 - 5. Ας θυμηθούμε εδώ και τον Τζάρτζινο που γράφει (1946, 58) «Επεξήγησις και παράθεσις μπορούν να συνυπάρχουν στην ίδια φράση» (στον όρο «παράθεσις» εντάσσει, ανάμεσα σε άλλα, και παραδείγματα ανάλογα με εκείνα της δικής μας ομάδας Α). Η ανάγνωση, ωστόσο, που θα καθιστούσε το 29β αποδεκτό δείχνει και άλλη μια διαφορά: ότι η επεξήγηση μπορεί να επαναλαμβάνεται επ' άπειρον, όσο κρίνει ο ομιλητής πως το επεξηγούμενο χρειάζεται να διευκρινιστεί. Ένας μόνον εξισωτικός προσδιορισμός, όμως, μπορεί να υπάρχει, με πιθανή εξαίρεση τη δεικτική αντωνυμία π.χ. * *η κονσέρβα το ροδάκινο το μήλο*, * *οι φίλοι μου οι καθηγητές οι καλλιτέχνες*, αλλά: ? *η κονσέρβα αυτή το ροδάκινο* (όχι όμως και * *ο αετός αυτός το πουλί*), ? *ο φίλος μου εκείνος ο ποιητής*. Αξίζει να μελετήσει κανείς περισσότερο το θέμα αυτό.

Όμως, το φαινόμενο της επεξήγησης δεν περιορίζεται μόνο σε ονοματικές εκφράσεις – άρα δεν εκφράζει μόνο την ομοιοαναφορικότητα – ως επικοινωνιακή / λειτουργική έννοια εντοπίζεται σε περιπτώσεις που από συντακτικής πλευράς περιέχουν όλες τις κατηγορίες π.χ.:

30. ...για να πάνε στη δουλειά τους, (δηλ.) στο ορυχείο

31. Έφαγε, δηλ. καταβρόχθισε, δυο πιάτα φαί

32. Έφτασε τη νύχτα, δηλ. τα μεσάνυχτα

33. ... κάτω από ομαλές, (δηλ.) φιλικές συνθήκες

Με τα 30-33 βλέπουμε ότι μια επεξήγηση μπορεί να ακολουθεί όλες τις λεγόμενες «μειζονες» κατηγορίες (Προθ. Φράση, Ρήμα, Επίρ. Φράση, Επιθ. Φράση), κι όχι μόνο την ονοματική³⁰. Και, βέβαια, στις μη - ονοματικές κατηγορίες δεν τίθεται – εκ των πραγμάτων – θέμα ομοιοαναφορικότητας. Ούτε, όμως, και αναγνωρίζεται αναγκαστικά κάποια άλλη σημασιολογική σχέση, σαν κι αυτές που είδαμε στην περίπτωση των εξισωτικών προσδιορισμών (υπωνυμία, «μέρος - όλο»): φυσικά, σε πολλές περιπτώσεις μπορεί κανείς να μιλήσει για υπωνυμία (π.χ. 30), ή ακόμα και συνωνυμία (π.χ. 31) (σχέση που, όπως είπαμε, αποκλείεται από τις περιπτώσεις «εξίσωσης»), αλλά η ύπαρξη σχέσεων που τυπικά χαρακτηρίζονται ως σημασιολογικές, στην περίπτωση της επεξήγησης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συμπτωματική, ή περιορισμένη. Στην πλειοψηφία των σχετικών παραδειγμάτων δεν υφίσταται καμία συγκεκριμένη σημασιο/λογική σχέση ανάμεσα σε επεξήγηση και επεξηγούμενο. Είναι προφανές ότι έχουμε να κάνουμε με μια περίπτωση όπου η προσπάθεια να περιγραφεί ένα φαινόμενο ως καθαρά συντακτικό, με όρους της σύνταξης, ή και σημασιολογικό, με όρους της σημασιολογίας, δεν έχει σπουδαία προοπτική: τα 30-33, παρμένα ως ελάχιστο δείγμα ενός παραγωγικότερου φαινομένου, λειτουργούν γιατί ο ομιλητής χρησιμοποιεί δύο εκφράσεις, που είναι – εδώ – συντακτικά ίδιες, ως *ε π ι κ ο ι ν ω ν ι α κ ά* ισοδύναμες, και ως τέτοιες επιθυμεί να ερμηνευτούν και από τον συνομιλητή του. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της ομοιοαναφορικότητας των ονοματικών εκφράσεων, οι οποίες αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο/ αντικείμενο κυρίως γιατί ο ομιλητής τις χρησιμοποιεί *έ τ σ ι ώ σ τ ε* να αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο/ αντικείμενο, όχι γιατί από τη φύση τους (συντακτική ή σημασιολογική) συνδέονται με ένα συγκεκριμένο - εξωγλωσσικό - ον: και με τον ίδιο τρόπο περιμένει να γίνουν κατανοητές από τον ακροατή του (τι σχέση μπορεί να υπάρχει ανάμεσα στα *ο βλάκας* και *ο αδερφός μου*;). Το γιατί, με ποιο σκοπό, ο ομιλητής χρησιμοποιεί με τον τρόπο αυτό τις εκφράσεις στο φαινόμενο που ονομάσαμε επεξήγηση, θα το δούμε στη συνέχεια.

2.4.2.1 Μερικές διευκρινίσεις

Πριν από αυτό, ωστόσο, και επειδή οι ομάδες παραδειγμάτων στα οποία στηρίζεται και τα οποία προσπαθεί το κείμενο αυτό να ερμηνεύσει περιλαμβάνουν μόνον ονοματικές φράσεις, θα πρέπει να γίνει μια διευκρίνιση που σχετίζεται με τη σημασιολογική «ποιότητα» της σημασιολογικής (και συντακτικής) αυτής κατηγορίας.

30. Όπως ακριβώς μια μη - περιοριστική αναφορική πρόταση, αντίθετα με την περιοριστική, μπορεί να ακολουθεί κι άλλες κατηγορίες κι όχι μόνο την ονοματική.

Πρώτα - πρώτα πρέπει να πούμε ότι η ομοιοαναφορικότητα διαφοροποιεί την παράθεση από τη συμπλεκτική σύνδεση (βλ. Matthews 1981, 224 - 27) – αποκλείεται, δηλ., το και (αντί για το δηλαδή, π.χ.) ανάμεσα στις δυο φράσεις της ομάδας Β. Δεύτερον, ακριβώς επειδή μιλάμε για ομοιοαναφορικότητα, εννοείται ότι κατ' αρχήν οι δύο φράσεις συνεπάγονται μια αναφορά, και αυτό με τη σειρά του διαφοροποιεί την επεξήγηση από φαινομενικά όμοιες φράσεις που περιέχουν είτε κάποιο είδος (συντομευμένης) αναφορικής πρότασης, είτε, γενικά, κάποιο (επιρρηματικό) κατηγορούμενο, που σαν τέτοιο δεν είναι αναφορική (referring) έκφραση³¹. Τα παρακάτω παραδείγματα δείχνουν πως πρόκειται για κάτι εντελώς διαφορετικό από αυτό που ονομάζω επεξήγηση:

34. ...κι ο Πέτρος, εκατομμυριούχος, γύρισε στο χωριό του
35. ο γκιώνης, του κακού λαλητής...

Και στο 34 και στο 35 η φράση που ακολουθεί το κόμμα είναι κατηγορούμενο κι όχι αναφορική έκφραση – πράγμα που διαπιστώνεται αμέσως αν κανείς εφαρμόσει το τέστ του δηλαδή: απορρίπτεται και από τα δυο παραδείγματα.

Τρίτον, αν κοιτάξουμε τα παρακάτω παραδείγματα που περιλαμβάνουν επεξηγηματικές φράσεις παραφρασμένες με αναφορικές προτάσεις:

36. ... ο Γλαύκος αγάπησε μια νεράιδα, τη Σκύλλα
* ο Γλαύκος αγάπησε μια νεράιδα, που ήταν η Σκύλλα
37. Έφαγα όλα τα φρούτα που ήταν στο τραπέζι, τα μήλα και τις φράουλες
* Έφαγα όλα τα φρούτα που ήταν στο τραπέζι, που ήταν τα μήλα και οι φράουλες.

βλέπουμε ότι η επεξήγηση δεν ισοδυναμεί με αναφορική πρόταση – ή, αλλιώς, δεν είναι ελαττωμένη (reduced) εκδοχή της³². Η σχέση ανάμεσα στο επεξηγούμενο και την επεξήγηση δεν είναι η σχέση ανάμεσα σ' ένα όνομα και μια (μη - περιοριστική) αναφορική πρόταση (αν και στις δυο περιπτώσεις η σχέση αυτή μπορεί να αναχθεί στην πραγματολογία (της αναφοράς)³³.

31. Άρα η ερμηνεία που προτείνω εδώ για την επεξήγηση διαφέρει ουσιαστικά από αυτήν της Napoli (1989, 261 - 71) (και του Emmons 1985, 319), η οποία αναλύει παραδείγματα αντίστοιχα της δικής μου επεξήγησης (και άλλα που δεν περιλαμβάνονται στη μελέτη αυτή) ως περιπτώσεις μη - περιοριστικών αναφορικών προτάσεων. Ανεξάρτητη υποστήριξη στην ερμηνεία μου παρέχει και η παρόμοια ανάλυση των De Groot και Limburg για την παράθεση (apposition), αντίστοιχη της δικής μου επεξήγησης, σύμφωνα με την προτεινόμενη εδώ αλλαγή της ορολογίας, όπως αναφέρεται από τους M. Hannay - E. Vester (1987, 42) «... the apposition is a term on its own, with referential potential. A non - restrictive RC... is... a predication rather than a term: it has no independent referential potential».

32. Είναι πιθανό πως σ' αυτή την έλλειψη ισοδυναμίας στηρίζεται και η «λογική» διάκριση της παραδοσιακής γραμματικής που αναφέρεται στη σελ. 115: αντίθετα με την παράθεση (τους δικούς μου εξισωτικούς προσδιορισμούς), στην επεξήγηση όπου υπάρχει σχέση γενικού προς μερικό, δεν δίνεται παράφραση με αναφορική πρόταση.

33. Στην περίπτωση, δηλαδή, της αναφορικής πρότασης εκτός από τον κοινό δείκτη αναφοράς που μοιράζονται το όνομα και η πρόταση, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι υπάρχει και κάποιος άλλος δείκτης που μοιράζεται η αναφορική αντωνυμία με το προηγούμενο της όνομα, βλ. Fabb 1990, 59.

Το τέταρτο σημείο που θα πρέπει να διευκρινιστεί αναφορικά με την επεξηγηματική δομή συνδέεται με παραδείγματα σαν το 38:

38. Ο Αντωνίου, ένας καθηγητής, έχει δέκα παιδιά

Κατ' αρχήν, λειτουργία επεξήγησης μιας αναφορικής ΟΦ μπορεί να επιτελεί και μια αόριστη ονοματική φράση, φτάνει μόνο να χρησιμοποιείται κι αυτή ως αναφορική. Όμως, στο 38, ενώ η πρώτη ΟΦ, σαν κύριο όνομα έχει αναφορά, η αόριστη φράση που την ακολουθεί, δεν έχει, όπως διαπιστώνεται αμέσως αν κάνουμε το τέστ με το δηλαδή (* ο Αντωνίου, δηλ. ένας καθηγητής...) είναι μάλλον αποδοτική (attributive)³⁴, αποδίδει, δηλ., μιαν ιδιότητα χωρίς να συνεπάγεται αναφορά. Με άλλα λόγια το 38 εντάσσεται στην κατηγορία των παραδειγμάτων 34 - 35, επειδή κιόλας η αόριστη φράση που περιέχει μπορεί να παραφραστεί και με αναφορική πρόταση (ο Αντωνίου, που είναι καθηγητής...). Στα 39 - 40, ωστόσο, η αόριστη φράση ερμηνεύεται – κυρίως στο 39 – αβίαστα ως επεξηγηματική:

39. ...άρπαξε το πρώτο πράγμα που βρήκε μπροστά του, ένα σίδερο
40. ...άνοιξε η πόρτα και μπήκε ο πατέρας της, ένας αντιπροσωπευτικός τύπος της σύγχρονης του μεσαιας τάξης

Οι αόριστες φράσεις μπορούν και στα δυο παραπάνω παραδείγματα να συνοδεύονται από το δηλαδή³⁵. Ένα πρόσθετο, πρόχειρο «τέστ» που δείχνει αν μια αόριστη φράση έχει αναφορά ή όχι είναι η προσθήκη σ' αυτήν του επιθέτου συγκεκριμένος· πβλ.:

- 38α. * Ο Αντωνίου, ένας συγκεκριμένος καθηγητής, έχει δέκα παιδιά
40α. ... Ο πατέρας της, ένας συγκεκριμένος τύπος της...

Το ίδιο ισχύει και για το επεξηγούμενο όνομα, γιατί τίποτα δεν εμποδίζει την εμφάνιση αόριστης ονοματικής φράσης – αν αυτή έχει αναφορά – στην πρώτη θέση της επεξηγηματικής δομής. Στο 41, αν η αόριστη φράση δεν συνεπάγεται συγκεκριμένη αναφορά (πράγμα φυσικό σ' αυτό το περιβάλλον, – πβλ. και Burton - Roberts, 411 - 414, ιδιαίτερα σελ. 414), η επεξήγηση δεν μπορεί να λειτουργήσει:

41. ?Ένας καθηγητής, (δηλ.) ο Γεωργίου, έχει δέκα παιδιά

Στο 42α, όμως, η φράση που επεξηγείται είναι μεν αόριστη³⁶, αλλά στο συγκεκριμένο περιβάλλον (επισκέφτηκε) έχει αναφορά και γι' αυτό μπορεί να επεξηγηθεί (42β):

34. Βλ. Μαρμαρίδου (1984) για τη διάκριση αναφορικής / αποδοτικής ονοματικής φράσης στα Ελληνικά.
35. Είναι αλήθεια ότι μπορούν ταυτόχρονα να παραφραστούν με αναφορική πρόταση, λιγότερο το πρώτο και περισσότερο το δεύτερο, πράγμα που σημαίνει ότι οι δύο αόριστες φράσεις είναι αμφίσημες μεταξύ της επεξηγηματικής ερμηνείας και της ερμηνείας τους ως κατηγορούμενων. Δεν έχω μιαν εξήγηση της αμφισημίας αυτής, ή ακόμα, και γιατί στα 39 - 40, όχι όμως και στο 38, η αόριστη φράση είναι (και) αναφορική· έτσι περιορίζομαι απλώς στο να τονίσω την «αξία» που έχει στην κάθε περίπτωση, όπως αυτή φαίνεται στις παραφράσεις στις οποίες υπόκειται.
36. Κι αυτό είναι μια ακόμα μαρτυρία για το ότι η ομάδα Β είναι διαφορετική από την ομάδα Α: στην Α δεν εμφανίζεται ποτέ αόριστη φράση στην πρώτη θέση (* ένας φίλος μου ο δικηγόρος, * ένα κομμάτι τα σπέρτα).

42α. Ένας καθηγητής, ο Γεωργίου, με επισκέφτηκε σήμερα

β. Ένας συγκεκριμένος καθηγητής, (δηλ.) ο Γεωργίου, με επισκέφτηκε σήμερα

2.5 Ανακεφαλαίωση: τα κριτήρια της «παράθεσης» κι η «επεξήγηση»

Έχουμε διαχωρίσει ουσιαστικά και μεθοδολογικά τις δυο αρχικές μας ομάδες Α και Β, που περιέχουν ονοματικές εκφράσεις: τη δεύτερη την εντάξαμε στο φαινόμενο που ονομάσαμε «επεξήγηση», και κατά το οποίο μια – συνήθως οριστική – ονοματική φράση που έχει αναφορά επεξηγεί μια άλλη ονοματική φράση που επίσης έχει αναφορά. Αυτή η αναφορά είναι (προ)καθορισμένη ανεξάρτητα από την «παράθεση» («γεινίαση») των δύο οριστικών φράσεων, πραγματολογικά, ή και γλωσσικά μέσα από το ίδιο το κείμενο, και ενυπάρχει μέσα στο συγκεκριμένο είδος οριστικού άρθρου. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του φαινομένου αυτού είναι ότι ο ομιλητής με τον συγκεκριμένο τρόπο χρησιμοποίησης (ομάδα Β) των δυο οριστικών φράσεων δηλώνει ότι αυτές μοιράζονται μεταξύ τους την ίδια αναφορά: γι' αυτό και τις χαρακτηρίσαμε ομοιοαναφορικές. Μια συνέπεια της ομοιοαναφορικότητας αυτής είναι ότι η «παράθεση» της δεύτερης κατά σειρά φράσης δίπλα στην πρώτη στα παραδείγματα της ομάδας Β δεν επηρεάζει καθόλου (:δεν περιορίζει) την αναφορά της πρώτης, αλλά λειτουργεί περισσότερο σαν παρενθετικό στοιχείο. Το αντίθετο συμβαίνει με τη δεύτερη φράση στην ομάδα Α, τα παραδείγματα της οποίας εντάξαμε στο φαινόμενο που ονομάσαμε «εξίσωση», όπου η αναφορά της πρώτης φράσης (της κύριας, ή «κεφαλής» της όλης δομής) εξαρτάται και ορίζεται από τη δεύτερη, που λειτουργεί ως περιοριστικός τροποποιητής (προσδιορισμός).

Στο σημείο αυτό μπορούμε να θυμηθούμε τη διάκριση περιοριστικών/μη - περιοριστικών προτάσεων που κάναμε επιγραμματικά στην αρχή του κειμένου τούτου (σ. 114): η διαφορά ανάμεσα στις τελευταίες και ανάμεσα σ' αυτά που ονομάσαμε «εξίσωση» και επεξήγηση μπορεί να θεωρηθεί από λειτουργική/επικοινωνιακή άποψη η ίδια. Η περιοριστική αναφορική, όπως και η «εξίσωση» συμβάλει στη διαδικασία ταύτισης του προσδιοριζόμενου ονόματος: αντίθετα, η μη - περιοριστική, όπως και η επεξήγηση, συνιστούν ανεξάρτητη / πρόσθετη, προαιρετική από πλευράς ομιλητή, πληροφορία, η οποία δεν συμβάλλει στην αναγνώριση, ή προσδιορισμό, του δηλούμενου από το προηγούμενο όνομα: αυτό έχει ήδη αναγνωριστεί και ταυτιστεί, ανεξάρτητα. Φυσικά, τόσο η μη - περιοριστική πρόταση όσο και η «επεξήγησή» μας συμβάλλει στην όλη επικοινωνιακή πράξη με τον τρόπο που θα δούμε ειδικά για την επεξήγηση στο 3.1.³⁷

Σχετικά με τον συντακτικό τύπο των δύο φαινομένων, στην μεν πρώτη ομάδα ονομάσαμε τη δεύτερη οριστική φράση εξίσωτικό προσδιορισμό, κατά συνέπεια, θεωρούμε ότι συνάπτει με το προσδιοριζόμενο όνομα την ίδια σχέση (και επι-

37. Βλ. για την ίδια άποψη Hannay – Vester (1987, 40). Θα πρέπει να τονιστεί πάντως ότι με ό,τι έχει λεχθεί γι' αυτό το θέμα απλώς παραλληλίζεται λειτουργικά η διάκριση ανάμεσα στα δύο είδη προτάσεων και φράσεων, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν εξυπονοείται η (συντακτική ή άλλη) σύνδεση μη - περιοριστικής αναφορικής πρότασης και «επεξήγησης». Βλ. και §2.4.2.1.

τελεί την ίδια λειτουργία) που συνάπτουν μ' αυτό και οι επιθετικοί προσδιορισμοί, οι τερόπτοι προσδιορισμοί, οι περιοριστικές αναφορικές προτάσεις, κ.λπ. Πρόκειται για μια υποκατηγορία (μια άλλη είναι οι «επιθετικοί προσδιορισμοί») των, κατά το παραδοσιακό συντακτικό, ομοιοπρωτων προσδιορισμών. Στη δεύτερη περίπτωση, την οποία ονομάσαμε επεξήγηση, κυρίως με βάση τη λειτουργία της δεύτερης κατά σειρά ονοματικής φράσης, στη σχέση ανάμεσα στις δυο οριστικές φράσεις επικρατεί περισσότερο η γραμμικότητα (precedence) – τι προηγείται και τι ακολουθεί – και λιγότερο η δομική κυριαρχία (dominance): όπως συμβαίνει και με τις μη - περιοριστικές αναφορικές προτάσεις³⁸. Η σχέση τους είναι πρωταρχικά επικοινωνιακή/πραγματολογική.

2.5.1 Ας συνδέσουμε τώρα την προτεινόμενη εδώ ανάλυση με τις βασικές βιβλιογραφικές αναλύσεις των αντιστοιχών φαινομένων, που έχουμε αναφέρει πιο πάνω, και ας τη συγκρίνουμε και με την παραδοσιακή ανάλυση.

Η ανάλυση των φράσεων της ομάδας Α εναρμονίζεται με τις αναλύσεις εκείνες που θέλουν την παράθεση ως μια εκδοχή (πραγμάτωση) τροποποίησης των ονομάτων (attributive modification)³⁹. Η ανάλυσή μας ταυτόχρονα αποκαρκτηρίζει, και, το κυριότερο, αποσυνδέει εντελώς το συγκεκριμένο φαινόμενο από τη λεγόμενη «παράθεση». Η επεξήγηση, τώρα, εμπίπτει στη διάκριση μεταξύ περιοριστικής – μη περιοριστικής παράθεσης, αντιπροσωπεύοντας τη λεγόμενη μη - περιοριστική παράθεση, μόνο που και σαν όρος έχει αντικαταστήσει τον όρο «(μη-περιοριστική) παράθεση». Η επεξήγηση, δηλ., της ανάλυσής μας είναι η μη-περιοριστική, ή «γνήσια» παράθεση, ή, κατά τον Matthews, «paradigm case of apposition».

Στη σελίδα (118) παραπάνω μνημονεύονται τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται γενικά στη βιβλιογραφία ως διαγνωστικό τεστ της «παράθεσης». Σύμφωνα με ό,τι έχει λεχθεί και υποστηριχτεί ως τώρα για το τι είναι και τι δεν είναι παράθεση, η φυσιολογική πρόβλεψη στο σημείο αυτό είναι ότι τα παραπάνω κριτήρια θα πρέπει να αφορούν – στο β ή μ ό που το αφορούν – το φαινόμενο που ονομάσαμε επεξήγηση (δηλ. την κατά τη βιβλιογραφία «γνήσια παράθεση»). Ο αναγνώστης που ενδιαφέρεται μπορεί αυτό να το ελέγξει για τον εαυτό του. Θα σχολιάσω μόνο τα πιο βασικά σημεία σε σχέση με τα κριτήρια αυτά και την ισχύ τους.

Πρώτον, αναφορικά με την ενδοκεντρικότητα αλλά και το κριτήριο 3, που έχει καίρια σημασία για το είδος της σχέσης που είπαμε πως συνδέει τους δυο όρους στη δεύτερη ομάδα, είναι φανερό ότι είναι έννοια άσχετη με το φαινόμενο της επεξήγησης, αφού είπαμε πως ανάμεσα στις δυο ονοματικές φράσεις δεν υφίσταται συντακτική σχέση, παρά μόνο η συγκεκριμένη γραμμική διάταξη και επιτόνιση (χαρακτηριστικό της Μπλουμφιλντιανής «παράταξης», στην οποία υπάγεται και η «παράθεση»). Σε σχέση με το δεύτερο κριτήριο, που δεν είναι κι αυτό άσχετο με την ομοιοαναφορικότητα που χαρακτηρίζει το είδος των εκφορών αυτών, αξίζει να αναφέρουμε ότι στα Ελληνικά «η ίδια συντακτική κατηγορία» εκφράζεται επιπλέον και με το γεγονός ότι έχουν την ίδια πτώση (πβλ. ... σου αρέσει ο Σολωμός, ο/ *τον ποιητής/* - ή των...), αναγκαστικά αφού έχουν το ίδιο είδος εξάρτησης από το συστατικό της πρότασης με το οποίο συνδέεται η πρώτη οριστική φράση (αντικείμενα και οι δυο, ή

38. Πβλ. Fabb 1990, 72 κ.εξ.

39. Π.χ. η ανάλυση του Burton - Roberts.

υποκείμενα, ή προσδιορισμοί, κ.λπ.). Ίσως το γεγονός αυτό να μπορεί να εκληφθεί ως η μόνη «γραμματική» σχέση που συνδέει τις δυο φράσεις – επεξήγηση και επεξηγούμενο. Ως προς το κριτήριο 4, και πάλι δεν τίθεται θέμα κεφαλής – προσδιορισμού αφού δεν υπάρχει συντακτική σχέση ανάμεσα στις δυο φράσεις. Το τελευταίο κριτήριο, ως προς την παράλειψη κάποιου από τους δυο ομοιοαναφορικούς όρους, είναι άμεση συνέπεια της ομοιοαναφορικότητάς τους (του κριτηρίου 3) και σίγουρα δεν επηρεάζεται η γραμματικότητα /αποδεκτότητα της πρότασης από την παράλειψη (πολύ περισσότερο από την αντιμετάθεσή τους⁴⁰ – βλ. και Matthews 1981, 227) οποιουδήποτε από τους όρους, αφού η σχέση μεταξύ τους δεν είναι συντακτική· η συντακτική σύσταση της όλης πρότασης δεν αλλοιώνεται· έχει ήδη τονιστεί ο προαιρετικός, παρενθετικός, χαρακτήρας της επεξήγησης. Είναι πολύ πιθανόν, όμως, όπως θα δούμε στη συνέχεια, να αλλοιώνεται σημαντικά η επικοινωνιακή αξία της, αφού αλλάζει ο βαθμός *σχετικότητας* του όλου εκφωνήματος (βλ. §3).

Παράλληλα θα πρέπει να πούμε ότι τα κριτήρια της «παράθεσης» αφορούν τα παραδείγματα της ομάδας Α, μόνο στο βαθμό που όψεις της προτεινόμενης εδώ ανάλυσής τους συμπίπτουν με όψεις της «παράθεσης» που συναντά κανείς στη σχετική βιβλιογραφία (βλ. και σελ. 117-119). Θα πρέπει, πάντως να τονιστεί ότι το γεγονός πως μερικά από τα κριτήρια φαίνεται αμέσως να ισχύουν, είναι βασικά συμπτωματικό· στην πραγματικότητα πρόκειται για εγγενή χαρακτηριστικά της συντακτικής δομής⁴¹ των σχετικών παραδειγμάτων μας. Έτσι, το κριτήριο 2 εκφράζει, συμπτωματικά, το συγκεκριμένο τύπο εξισωτικού προσδιορισμού που είναι μια ομοιόπρωτη ονοματική φράση, αντί να είναι ετερόπρωτη (οπότε και δεν θα «ίσχυε» καθόλου το κριτήριο 2), αν και σ' αυτήν ακόμα την περίπτωση, ο ονοματικός προσδιορισμός σε γενική πάλι θα ανήκε στην ίδια συντακτική κατηγορία με το προσδιοριζόμενο όνομα. Το 3, η ομοιοαναφορικότητα, είδαμε σε ό,τι προηγήθηκε ότι δεν ισχύει για τις ΟΦ της ομάδας Α. Τα κριτήρια 4 και 5 θα πρέπει να τα δει κανείς σε συνδυασμό, μαζί και με το 1. Το κριτήριο 1, κατ' αρχήν, ισχύει· αυτό λέει ότι η κατασκευή ολόκληρη είναι ενδοκεντρική. Αυτό σημαίνει, κατά την έννοια που δίνει στον όρο ο Bloomfield, στον οποίο και τον οφείλουμε, ότι τουλάχιστον ένα στοιχείο της κατασκευής μπορεί να αντικαταστήσει ολόκληρη την κατασκευή (όπως το επίθετο *όμορφος* – όχι όμως και το *πολύ* – μπορεί να υποκαταστήσει – να σταθεί αντί του – *πολύ όμορφος*)· αλλιώς, ότι το στοιχείο που υποκαθιστά και το σύνταγμα που υποκαθίσταται έχουν την ίδια κατανομή (και γι' αυτό την ίδια συντακτική λειτουργία).

Έτσι, η πρώτη ονοματική φράση στην ομάδα Α μπορεί να αντικαταστήσει ολόκληρο τον ονοματικό συνδυασμό (*άνοιξα την κονσέρβα, είδα τον Γεωργιάδη*). Κατ' αυτόν τον τρόπο, αφ' ενός μεν τα δυο μέρη της κατασκευής μας θεωρούνται ότι είναι πολύ όμοια συντακτικά (Matthews 1981, 147), αφ' ετέρου, το στοιχείο που αντικαθίσταται (ή δεύτερη ΟΦ στα παραδείγματα της ομάδας Α) θεωρείται προαιρετικό και

40. Αν και σίγουρα υπάρχουν περιορισμοί, ψυχολογικοί (βλ. Ariel 1988) μάλλον στη φύση τους παρά συντακτικοί, ως προς το τίνος είδους μπορεί να είναι ο πρώτος και τίνος ο δεύτερος όρος, π.χ.: το *εσείς, οι καλλιτέχνες* είναι φυσιολογικότερο από το *?οι καλλιτέχνες, εσείς*, προφανώς γιατί είναι λογικότερο να επεξηγήσει κανείς έναν όρο με ελάχιστο λεξικό περιεχόμενο (όπως το *εσείς*) με έναν άλλο πλούσιο σε τέτοιο περιεχόμενο (*καλλιτέχνες*), απ' ό,τι το αντίστροφο. Στην εργασία αυτή, πάντως, δεν θίγεται το θέμα αυτό.

41. Για την οποία βλ. Stavrou 1989.

παραλείψιμο (δηλ. «προσδιοριστικό», attribute) – κριτήριο 5. Φαινομενικά, όμως, η κάθε μία από τις δυο ονοματικές εκφράσεις της ομάδας Α εμφανίζεται να μπορεί να αντικαταστήσει τον συνδυασμό της με την άλλη, κι η δυνατότητα αυτή αποτελεί, σύμφωνα με την πλειονότητα των αναλύσεων, χαρακτηριστικό γνώρισμα της «παράθεσης», κάτι σαν τον αριθμό ταυτότητάς της: έτσι, παράλληλα με τα παραδείγματα που μόλις παρατέθηκαν, έχουμε και τα είδα τον καθηγητή, αγόρασα το ροδάκινο, ώστε η παράθεση να θεωρείται στις παρυφές της σύμπλεξης (coordination) – μιας μορφής ενδοκεντρικότητας – και συχνά να συγχέεται με αυτήν (βλ. και Meyer 1992, 43-45). Υπάρχουν, όμως, δυο ειδών αντιρρήσεις ως προς την αξία (και την αξιοπιστία) της έννοιας της ενδοκεντρικότητας: από θεωρητική άποψη, η έννοια αυτή παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα και έχει πια σήμερα εγκαταλειφθεί (βλ. γι' αυτό Matthews 1981, 147-50, Lyons 1968, 233-34): επίσης, η ανάλυση της «Ονοματικής Φράσης» που επικρατεί πια σήμερα καθιερώνει την κατηγορία αυτή ως «εξωκεντρική», όπως είναι η Προθετική Φράση, και όχι σαν «ενδοκεντρική», όπως είναι, π.χ. η Επιθετική Φράση: ως αποτελούμενη, δηλ. από μια Φράση Άρθρου και μια Ονοματική Φράση, όπως η Προθετική αποτελείται από μια Ονοματική και μια Προθετική: βλ. Hoggocks – Stavrou 1987, για τη Φράση Άρθρου στα Ελληνικά. Επομένως, έτσι κι αλλιώς η ενδοκεντρικότητα δεν είναι η κατάλληλη και σχετική έννοια, και γενικότερα, αλλά και ειδικότερα, αναφορικά με το φαινόμενο που μελετάμε εδώ: και από εμπειρικής πλευράς, όμως, η εφαρμογή της έννοιας της ενδοκεντρικότητας γεννά αμφιβολίες, κυρίως σε σχέση με την άποψη ότι η «παράθεση» είναι ως ένα βαθμό μορφή σύμπλεξης, επειδή μπορεί να παραλειφθεί οποιοδήποτε από τα στοιχεία της. Αυτή η δυνατότητα είναι συμπτωματική και τυχαία: μπορεί να φαίνεται ότι παραλείπεται το πρώτο στοιχείο μόνο όταν και τα δυο συμφωνούν σε γένος και αριθμό, όπως στο I της ομάδας Α: (ήρθε ο καθηγητής), αλλά όχι όταν δεν συμφωνούν (*σχίστηκε τα τσιγάρα από το σχίστηκε το κουτί τα τσιγάρα). Αλλά ακόμα και στην περίπτωση του ήρθε ο καθηγητής, δεν υπάρχει καμία συντακτική μαρτυρία για το ότι έχει παραλειφθεί κάτι (το ο Γεωργιάδης, π.χ.). Θα πρέπει να θεωρήσουμε, λοιπόν, ότι και το τέταρτο κριτήριο δεν ισχύει: σαν κεφαλή - πυρήνας⁴² θα πρέπει να εκλαμβάνεται κάθε φορά η πρώτη ονοματική φράση – αυτή χαρακτηρίζει συντακτικά ολόκληρο το ονοματικό σύ-

42. Από την άλλη μεριά, είναι γεγονός ότι η επαλήθευση αυτού με βάση τους «επιλογικούς περιορισμούς» συναντά συχνά διαφορές περιπλοκές, τουλάχιστο με μια υποκατηγορία των εξισωτικών προσδιορισμών: έσπασε ξίνισε το βάζο η μαρμελάδα, έφαγα / έσπασα το βάζο τη μαρμελάδα το κουτί τα τσιγάρα σχίστηκε και χύθηκαν/* -ε, όχι όμως και *χύθηκε το κουτί τα τσιγάρα. Η αμοισημία αυτή, εγγενής σ' αυτήν την τάξη των εξισωτικών προσδιορισμών (βλ. Stavrou 1989), φαίνεται να ενισχύει την άποψη που εκφράζεται εδώ, ότι είναι ο συνδυασμός των δυο φράσεων (το κουτί, τα τσιγάρα) που δημιουργεί (στο μυαλό του ακροατή) ένα αντικείμενο αναφοράς (το κουτί που περιέχει τσιγάρα): κι αυτό το αντικείμενο – ολόκληρος ο συνδυασμός – καθορίζει, όπως φαίνεται, τους «περιορισμούς». Ανάλογες περιπλοκές έχουμε και με τη μορφοσυντακτική συμφωνία (ως προς τον αριθμό - αν οι δυο οριστικές φράσεις δεν συμφωνούν μεταξύ τους ως προς τον αριθμό) της εξισωτικής δομής με το ρήμα, όταν αυτή λειτουργεί ως υποκείμενο, επειδή συχνά η συμφωνία με το ρήμα καθορίζεται με βάση είτε τη μια είτε την άλλη οριστική φράση. Το ζήτημα αυτό, για το οποίο βλ. Σταύρου 1981 και Stavrou 1989, δημιουργεί προβλήματα για τη συντακτική του αντιπροσώπευση, έχει όμως μιαν απλή εξήγηση: επειδή η δεύτερη στη σειρά Ονοματική Φράση, ως ομοιοπώτος προσδιορισμός, συμφωνεί με την πρώτη (που σημαίνει ότι από τη στιγμή που η

νολο – και σαν προσδιορισμός η δεύτερη. Προς αυτή την κατεύθυνση, μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει ως «διαγνωστικό τέστ» τα κριτήρια που αναφέρει ο Matthews: συνοπτικά: ένας προσδιορισμός (modifier, attribute) δεν είναι υποχρεωτικός, αλλά ούτε και αποκλείεται η παρουσία του από ένα προσδιοριζόμενο στοιχείο (δεν υπόκειται, δηλ., σε περιορισμούς «σθένους», όπως συμβαίνει με τα συμπληρώματα): ούτε και λανθάνει ποτέ δίπλα σε κάτι, με την έννοια ότι δεν υπάρχει περίπτωση ένα προσδιοριστικό στοιχείο να «εννοείται», με τον τρόπο που εννοείται το αντικείμενο ενός μεταβατικού ρήματος. Σαν προσδιορισμός, λοιπόν, η δεύτερη ονοματική φράση είναι προαιρετική, όπως και όλοι οι προσδιορισμοί (επίθετα, γενικές, προθετικές φράσεις, κ.λπ.). Όμως είναι σημαντικό να γίνει μια διευκρίνιση, απαραίτητη στα πλαίσια αυτής της μελέτης και σε αρμονία με το ευρύτερο πνεύμα της. Λέγοντας ότι τα προσδιοριστικά στοιχεία είναι προαιρετικά, θα πρέπει να καταλαβαίνουμε: προαιρετικά από καθαρά συντακτική άποψη και μόνο: αν παραλείψουμε έναν προσδιορισμό είναι σίγουρο ότι δεν αλλάζει η συντακτική λειτουργία αξία (άρα και η κατηγορία στην οποία ανήκει) του προσδιοριζόμενου στοιχείου μέσα στην ευρύτερη κατασκευή (σύνταγμα) που εντάσσονται προσδιορισμός και προσδιοριζόμενο (βλ. Matthews 1981, 147). Δεν αλλάζει, άρα, η γραμματικότητα της πρότασης (κριτήριο 5): δεν είναι, όμως εξ ίσου φανερό ότι δεν αλλάζει η σημασιολογική, και, φυσικά, η «εξωγλωσσική» συμπεριφορά της – κι αυτό είναι κάτι που δεν θα πρέπει να παραβλέπεται στο όνομα μιας ακραιφνούς συντακτικής ανάλυσης. Αρκετές σελίδες της εργασίας αυτής είναι αφιερωμένες στην προσπάθεια να γίνει φανερό ότι η ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στις δυο ομάδες παραδειγμάτων οφείλεται στη διαφορετική ποιότητα – ή αξία – του άρθρου: αν ο ομιλητής δεν (θελήσει να) χρησιμοποιήσει προσδιορισμό, αυτό σημαίνει ότι περιμένει από τον συνομιλητή του πως μπορεί να αναγνωρίσει αυτό το οποίο δηλώνεται από την (απροσδιόριστη) ονοματική φράση. Το οριστικό άρθρο, δηλ., εδώ σηματοδοτεί κάτι ήδη παρόν/ γνωστό μέσα στα πλαίσια της συνομιλίας: αν χρησιμοποιήσει προσδιορισμό, τότε προϋποθέτει ότι μέσω αυτού θα αναγνωρίσει ο συνομιλητής του το δηλούμενο από το όνομα. Εδώ, το οριστικό άρθρο λειτουργεί μέσω του προσδιορισμού. Αυτή τη διαφορά δείχνουν και οι ερωτήσεις που αρχίζουν με το ποιος (παρ. 1 (Α - Β), 9 - 10), που παραθέσαμε πιο πάνω στο κείμενο: συχνά ο συνομιλητής δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του ομιλητή και ζητά διευκρινίσεις: ποιος καθηγητής; ποιος Γεωργιάδης; Οποιαδήποτε λοιπόν συμπεριφορά της πρότασης – άλλη από την καθαρά συντακτική – που προκύπτει από την παράλειψη αλλάζει, κι η αλλαγή συνεπάγεται αλλαγή στη λειτουργία του οριστικού άρθρου⁴³

πρώτη είναι σε ονομαστική θα είναι και η δεύτερη), είναι φυσικό να διεκδικεί και αυτή τον καθορισμό της συμφωνίας με το ρήμα. Αν κερδίσει, αναπόφευκτα θα συμπαρασύρει το ρήμα και ως προς τον αριθμό της: *μαράθηκαν/ -ε το μπουκέτο οι βάλκινθοι: χάθηκαν: -ε το καινούργιο ζευγάρι τα γάντια* (αυτό συνήθως, όχι πάντα, βλ. και τα παραδείγματα της σημ. αυτής, όταν δεν υπάρχει διάσταση στους επιλογικούς περιορισμούς που υπόκειται η πρώτη κι η δεύτερη φράση).

43. Πβλ. και τις ενδιαφέρουσες, και όμοιες στο πνεύμα, παρατηρήσεις του Jespersen (1924, 109): «In the rose, rose is restricted to that one definite rose which is at this very moment in my thought and must be in yours, too, because we have just mentioned it, or because everything in the situation points towards that particular rose». Σ' αυτή τη λειτουργία του ονομάζεται από τον Jespersen «defining» or «determining article». Πρόκειται για το άρθρο που απαντάται στην ομάδα Β, την «επεξήγηση». Για το άρθρο που λειτουργεί όπως αυτά της ομάδας Α, γράφει

(κι αυτή η παρατήρηση ισχύει, φυσικά, για όλες τις περιπτώσεις, ή κατηγορίες, (περιοριστικών) προσδιορισμών – για όλες τις κατηγορίες εκείνες που θέτουν – κατά τον Jackendoff – «περιορισμό στη χρήση του οριστικού άρθρου»). Θα μπορούσαμε εδώ να προσθέσουμε και το όχι αμελητέο γεγονός (Γ. Βελούδης, π.επικ.) ότι και η σημασιολογική αξία του εξισωτικού προσδιορισμού εμφανίζεται βαρύτερη ακόμα από ενός κοινού προσδιορισμού (π.χ. μιας γενικής κτητικής), επειδή από την παρουσία του εξαρτάται η ακριβής φύση του ρηματικού κατηγορήματος στην πρόταση π.χ. *εσείς οι καλλιτέχνες είστε φευγάτοι*, όπου το *καλλιτέχνες* και το *φευγάτοι* είναι σημασιολογικά αλληλένδετα (πβλ. το: *εσείς είστε φευγάτοι*, που γεννά αμέσως την απορία «γιατί;» ή «ποιοι εμείς;») με τρόπο που δεν είναι το *παιδιού* και το *έχασα* στο: *έχασα το βιβλίο του παιδιού*. Αυτό όχι μόνο κλονίζει την αξιοπιστία του καθοριστικού, ως τώρα, κριτηρίου για την «παράθεση», της δυνατότητας παράλειψης οποιουδήποτε από τα συστατικά της, αλλά αναδεικνύει και το γενικότερο, θεωρητικό, ζήτημα που συνδέεται άμεσα με τις παρατηρήσεις αυτές και που είναι το κατά πόσον είναι ερμηνευτικά επαρκής (πόσο μακριά μπορεί να οδηγήσει) η στεγανή περιγραφή ενός (συντακτικού, κατ' αρχήν) φαινομένου, κατασκευής, κ.λπ.: η περιγραφή των όψεων του που θεωρούνται γνήσια συντακτικές (π.χ. η ενδοκεντρικότητα) ανεξάρτητα και αποκομμένα από κάποιους – τουλάχιστον – πραγματολογικούς, ή επικοινωνιακούς, γενικότερα, παράγοντες.

Τέλος, όπως και οι προσδιοριστικές γενικές, έτσι και οι εξισωτικοί προσδιορισμοί μπορούν να εμφανίζονται και πριν από το άρθρο: του *Γιάννη το βιβλίο*, το *σπανάκι η κονσέρβα*, ο *καθηγητής ο Γεωργιάδης*, προκειμένου να φέρουν εμφατικό/ αντιδιασταλτικό τονισμό⁴⁴. Αυτό δίνει και την εντύπωση της αντιμεταθετότητας (κριτήριο 5).

2.5.1.1 Σύνοψη

Συγκρίνοντας, τώρα, την ανάλυσή μας με την παραδοσιακή περιγραφή, η σημαντικότερη διαφοροποίηση είναι η απομάκρυνση του φαινομένου της επεξήγησης από την ενότητα των (ομοιόπτωτων) προσδιορισμών, ως φαινομένου τελείως διαφορετικού από αυτούς. Είναι επίσης, ο αποχαρακτηρισμός μιας τάξης δομών, των εξισωτικών προσδιορισμών, από «παράθεση», και η εγκατάλειψη του όρου αυτού, τουλάχιστον για τις δομές αυτές. Ταυτόχρονα, η ανάλυσή μας, οριοθετώντας και προσδιορίζοντας σαφέστερα τα φαινόμενα, αναδεικνύει τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα σε συγγενικές δομές, όπως στην προκειμένη περίπτωση των εξισωτικών προσδιορισμών (*ο Πέτρος ο μηχανικός*, *ο καημένος ο άνθρωπος*, *το ποτήρι το μερό*, *ο Σολωμός ο ποιητής*) και των επιθετικών προσδιορισμών (*ο έξυπνος μηχανικός*, *το μεγάλο ποτήρι*), αφού μαζί συνι-

χαρακτηριστικά ο J.: «In cases like *the English king/the king of England/ the eldest boy*, etc., the adjuncts... are in themselves quite sufficient to individualize, and the article may be said... to be logically superfluous though required by usage not only in English but in other languages. We may perhaps call this the article of supplementary determination...» (*ibid.*).

44. Σύμφωνα με την ανάλυση της Φράσης Άρθρου που έχει προταθεί από τους Hogrocks – Σταύρου (1985, 1987), οι ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί που ακολουθούν το (οριστικό) όνομα, όπως και οι γενικές, μπορούν να μετακινηθούν στην αρχή ολόκληρης της ΟΦ (πριν από το άρθρο) για λόγους έμφασης.

στούν την κατηγορία των ομοιοπτωτων προσδιορισμών, ή όπως των εξισωτικών και των ετερόπτωτων προσδιορισμών που μαζί και με τους επιθετικούς, απαρτίζουν την ακόμα ευρύτερη τάξη των προσδιορισμών. Παραμένει, δηλ., και στην παρούσα ανάλυση η γενική διάρθρωση του παραδοσιακού συντακτικού, αλλά τα σχετικά φαινόμενα αναδιαρθρώνονται, και με άξονες την (συντακτική) κατηγορία, τη λειτουργία (κατανομή) και την ερμηνεία τους, ορίζονται καλύτερα – κυρίως στις μεταξύ τους σχέσεις – οι επιμέρους δομές. Μπορούμε, για την καλύτερη κατανόηση των παραπάνω, να παραθέσουμε το ακόλουθο σχήμα:

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΙ		ΕΤΕΡΟΠΤΩΤΟΙ
α. Επιθετικοί ⁴⁵	β. Εξισωτικοί	Γενική ⁴⁶
ένα/ το καλό παιδί	το κουτί τα σπέρτα, το παιδί το καλό, ο Πέτρος ο ψαράς	κοιτάλι του γλυκού, ταινία εποχής, το βιβλίο του παιδιού

3. Η Πραγματολογία της επεξήγησης

Σε σχέση με τις οριστικές φράσεις στην ομάδα Β, γεννάται, φυσιολογικά, σύμφωνα και με ό,τι έχει προηγηθεί, η εξής απορία: αφού και οι δυο φράσεις χρησιμοποιούνται ως ομοιοαναφορικές (ή συνώνυμες), σε τι χρησιμεύει η σινίπαρξή τους στο σχήμα της ομάδας αυτής; Αλλιώς, σε τι αποσκοπεί η διπλή εκφορά της ίδιας αναφοράς – γιατί δεν αρκεί η εκφώνηση της μιας από τις δύο ομοιοαναφορικές (ή συνώνυμες) εκφράσεις; Η απάντηση στο – μάλλον ρητορικό, όπως θα φανεί στη συνέχεια – ερώτημα περιλαμβάνει δυο στάδια. Στο πρώτο στάδιο μπορούμε να παρατηρήσουμε κάτι πολύ απλό και οφθαλμοφανές: ότι οι δυο εκφράσεις συνεπάγονται μεν την ίδια αναφορά, έχουν εντούτοις διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιώντας τον καθιερωμένο όρο της λογικής, έχουν την ίδια «αναφορά» (reference), αλλά διαφορετική «έννοια» (intension) (κατά πρόταση του καθ. Σετάτου – πεπικ. – ίδιο «πλάτος», διαφορετικό «βάθος»). Οι φράσεις *Ο Γεωργιάδης*, π.χ., και *ο καθηγητής*, ή *το ωραιότερο νησί του*

45. Δεν θίγω εδώ καθόλου το ιδιαίτερα σημαντικό θέμα της θέσης του επιθετικού προσδιορισμού σε σχέση με το όνομα, για το οποίο βλ. Σταύρου 1989.

46. Κατά τον Σετάτο (1983, 84), στους ετερόπτωτους συμπεριλαμβάνεται και η αιτιατική· ωστόσο, με βάση τα παραδείγματα που παραθέτει, δύσκολα συνδέει κανείς την αιτιατική με το ουσιαστικό. Μου φαίνεται ότι η αιτιατική (του μέτρου, της αναφοράς) συνδέεται μάλλον με τον προσδιορισμό (επίθετο ή γενική της ιδιότητας): * *ενός χαλιού το μακρός* (ενώ: *ενός χαλιού τεσσάρων μέτρων το μακρός* (αυτ.: 71))· το ίδιο και στο *ενός πηγαδιού εκατό οργιές βαθιού*, γιατί, αν παραλειφθεί το επίθετο, το *εκατό οργιές*, ως ποσοτικός ταξινομός, θα πρέπει να συμφωνήσει με την πτώση του ουσιαστικού (εδώ σε γενική, πβλ. * *το νερό ενός πηγαδιού εκατό οργιές*). Το θέμα είναι αναμφίβολα συνθετότερο απ' όσο παρουσιάζεται εδώ, γιατί στην τελευταία αυτή περίπτωση (της γενικής) έχουμε αμφισημία: θα πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα στη περίπτωση της γενικής της ιδιότητας, ενός, δηλ., ετερόπτωτου προσδ., και της περίπτωσης του ομοιοπτωτου ταξινομού.

Αργοσαρωνικού και οι Σπέτσες (: οι Σπέτσες, το ομορφότερο νησί του Αργοσαρωνικού...) δεν έχουν τίποτα το κοινό ως καθαρά γλωσσικές εκφράσεις. Τη νοηματική τους διάσταση γεφυρώνει, ωστόσο, η κοινή τους αναφορά⁴⁷. Με βάση αυτή την παρατήρηση μπορούμε να πούμε για την ομάδα Α, όπου έχουμε μια ενιαία αναφορά, προϊόν της ένωσης των δύο όρων, ότι αυτό που προέχει είναι ακριβώς η *εγκάτασταση* αυτής της αναφοράς στα συνομιλιακά πλαίσια: *ας ονομάσουμε γι' αυτό τις φράσεις στην ομάδα αυτή «εκτατικές»*. Αν αυτό που κάνει ο ομιλητής με τις ονοματικές εκφορές στη δεύτερη Β ομάδα, με τη χρήση, δηλ. διαφορετικών εννοιών, είναι η *επεξήγηση*, η διασάφηση, ή, ακόμα και η αποκάλυψη πλευρών του δηλούμενου αντικειμένου/ ατόμου, θα μπορούσαμε να ονομάσουμε τις φράσεις στην ομάδα αυτή, «*νοηματικές*» ή «*διατασικές*», και να δούμε το όλο θέμα σαν μια εναλλαγή, ένα παιχνίδι, ανάμεσα σε αναφορά και έννοια. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι ο ομιλητής εκμεταλλεύεται την εννοιολογική διαφορά ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη ΟΦ για να διευρύνει, να εμβαθύνει, να επ-εξηγήσει την έννοια του πρώτου όρου με την έννοια του δεύτερου. Πρόκειται για φαινόμενο που προσφέρεται για υφολογική εκμετάλλευση (η χρήση του επιτυγχάνει ορισμένα υφολογικά αποτελέσματα)⁴⁸, αλλά ταυτόχρονα επιζητεί και μια πραγματολογική εξήγηση.

3.1 Η θεωρία της Σχετικότητας

Σε δεύτερο στάδιο, θα συνδέσουμε την πραγματολογική εξήγηση με την έννοια – και τη θεωρία γενικότερα – της *σχετικότητας*. Η Σχετικότητα αποτελεί πρωτογενή έννοια που κινεί και ορίζει τα νήματα της επικοινωνίας. Κατά τον Grice, στον οποίο και την οφείλουμε, αρχικά, συνιστά «αξίωμα» («να είσαι σχετικός»), που από κοινού με τα αξιώματα («κατηγορίες, κατά την ορολογία του) της Ποσότητας, της Ποιότητας και του Τρόπου, αποτελούν όψεις της Αρχής της Συνεργασίας: «Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged» (Grice 1975, 45).

Πρόσφατα, η έννοια της σχετικότητας αποτέλεσε τον πυρήνα της Θεωρίας της Σχετικότητας των Sperber – Wilson (1987), στα πλαίσια της οποίας αναπτύσσεται διεξοδικά, συγκεκριμενοποιείται και εξειδικεύεται. Γενικά, μια πληροφορία που σαν ομιλητής προσφέρει κάποιος θεωρείται *σχετική* στον βαθμό που βελτιώνει

47. Το θέμα εμπίπτει, γενικά, στο φιλοσοφικό χώρο της «ταυτότητας» και της εξίσωσης δύο μοναδιαίων όρων, όπου κατά τον Frege η εξίσωση $a = b = a = a$ ισχύει, παρόλο που το δεύτερο μέλος της μιας είναι *a* και της άλλης είναι *b*, μόνο επειδή τα *a* και *b*, διαφορετικά όντα (στο παραπάνω παράδειγμα μπορούμε, χωρίς να είμαστε λογικά ασυνεπείς, να αρνηθούμε ότι το ομορφότερο νησί του Αργοσαρωνικού είναι οι Σπέτσες, και να ισχυριστούμε ότι είναι, π.χ., η Ύδρα) έχουν την ίδια αναφορά. Όσο ενδιαφέρον κι αν είναι το θέμα αυτό, ξεφεύγει από τον άμεσο στόχο και τα γενικότερα πλαίσια αυτής της εργασίας.

48. *Ας θυμηθούμε και το Τζάρτζανο (1946, 60) που γράφει: «Κάποτε έτσι και στα δημοτικά τραγούδια, ο επεξηγ. προσδ. είναι απλή διακοσμητική παρέκτασις του λόγου και αποτελεί καθαρή ταυτολογία με το προσδιοριζόμενο. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και όταν θεωρήται αναγκαίον να εξηγηθή μια λέξις με μιαν άλλη ταυτόσημη λέξι, αλλά πιο κοινόχρηστη...».* Για μια ενδιαφέρουσα πραγματεία για την υφολογική εκμετάλλευση του φαινομένου αυτού και πολλών άλλων βλ. Gumperz, J. (1982): *Discourse strategies*. CUP

και/ ή διευρύνει την παράσταση που έχει αυτός στον οποίο απευθύνεται για τον (περιβάλλοντα) κόσμο⁴⁹. Κι ακόμα, σαν πρωτογενής έννοια που βρίσκεται στη βάση κάθε επικοινωνίας, θεωρείται πάντα δεδομένη και απαραβίαστη, πάντα, δηλ., ο ακροατής θεωρεί δεδομένο ότι ο ομιλητής, με το επικοινωνιακό (και ειδικά, λεκτικό) ερέθισμα που παράγει, προσπαθεί να κάνει τον συνομιλητή του να πιστεύει ότι το ερέθισμα αυτό είναι σχετικό (αυτ.: 158). Πιο συγκεκριμένα, τώρα, μια πληροφορία (κυριολεκτικά: «υπόθεση») για τους Sperber – Wilson (όπ.π., 125) είναι «σχετική μ' ένα πλαίσιο συμφραζομένων στο βαθμό που ο αντίκτυπός της σ' αυτό είναι μεγάλος, και η προσπάθεια για την πρόσληψη και επεξεργασία της μικρή».

Βασική ιδιότητα της σχετικότητας είναι η διαβάθμιση: η σχετικότητα είναι ζήτημα βαθμού - κάτι είναι περισσότερο ή λιγότερο σχετικό, ή εντελώς άσχετο (αυτ.: 132). Η διακύμανση του βαθμού σχετικότητας μιας πληροφορίας γίνεται με βάση δυο παραμέτρους: η μια ορίζεται ως προς τις συνέπειες (μεγαλύτερες, μικρότερες), ή επιπτώσεις, που έχει η πληροφορία αυτή σ' ένα πλαίσιο συμφραζομένων, και η άλλη από την προσπάθεια (μεγάλη, μικρή) πρόσληψης, επεξεργασίας και κατανόησης της πληροφορίας αυτής. Η εξισορρόπηση των δύο αυτών παραμέτρων, κατά τον προσδιορισμό του βαθμού σχετικότητας δημιουργήσε σταδιακά μίαν άλλη, ακόμα επαρκέστερη θεωρητική έννοια, αυτήν της ιδανικής σχετικότητας (optimal relevance, Sperber – Wilson 1987, 157-60 κ.α., Wilson 1991): ένα εκφώνημα, πληροφορία, κ.λπ., τείνει στην ιδανική σχετικότητα αν (α) αποφέρει αρκετά αποτελέσματα ώστε να αξίζει να του αφιερώσει την προσοχή του ο ακροατής, και (β) η προσπάθεια για την πρόσληψη και κατανόηση αμοιβάται ικανοποιητικά – αν, δηλ., ο ακροατής παίρνει «αντάλλαγμα» για την προσπάθεια που καταβάλλει για να ερμηνεύσει το εκφώνημα⁵⁰.

Σύμφωνα με τα δύο αυτά κριτήρια της ιδανικής σχετικότητας, αν ο ομιλητής περιοριστεί στον πρώτο όρο της ομάδας Β (*ο Γεωργιάδης*), το εκφώνημα δεν θα δώσει τα αποτελέσματα που θα το καθιστούσαν ιδανικά σχετικό: ο β' όρος δίνει πρόσθετες πληροφορίες για τον Γεωργιάδη (π.χ.), κι έτσι προσφέρει στον ακροατή τα αποτελέσματα που χαρακτηρίζουν το εκφώνημα ιδανικά σχετικό (κρίτηριο α). Η λειτουργία του β' όρου στην επεξήγηση συνδέεται με το (β) κριτήριο του ορισμού της ιδανικής σχετικότητας, ως εξής: η γλωσσική επεξεργασία του *ο Γεωργιάδης ο καθηγητής* απαιτεί περισσότερη προσπάθεια απ' όση απαιτεί το απλό *ο Γεωργιάδης*. Σύμφωνα με το (β) κριτήριο, ο ομιλητής δεν αναγκάζει τον ακροατή του να καταβάλει πρόσθετο κόπο (εδώ, να επεξεργαστεί και το *ο καθηγητής*), παρά μόνον αν αυτός του αποφέρει πρόσθετη αμοιβή. Με άλλα λόγια, αν τα *ο Γ.* και *ο Γ., ο καθ.* συνεπαγονται το ίδιο ακριβώς επικοινωνιακό αποτέλεσμα, ο ομιλητής, σύμφωνα με το β' κριτήριο, θα προτιμήσει το απλό *ο Γεωργιάδης*. Το γεγονός ότι επιλέγει το γλωσσικά συνθετότερο, *ο Γ., ο καθηγητής*, σημαίνει ότι και οι δύο όροι είναι απαραίτητοι προκειμένου να επιτευχθεί η ιδανική σχετικότητα του όλου εκφωνήματος.

3.1.1 Λειτουργίες της επεξήγησης

Θα πρέπει, τώρα να δούμε πιο συγκεκριμένα αυτό που, διαισθητικά πιο πολύ, ως

49. Sperber – Wilson 1987, 71.

50. Πβλ. «Information processing involves effort; it will only be undertaken in the expectation of some reward» (S – W, 49).

τώρα περιγράψαμε ως τη βασική λειτουργία της επεξήγησης, δηλ. τη διασάφηση, αποκάλυψη πλευρών του αναφερομένου προσώπου, την παροχή πρόσθετων πληροφοριών γι' αυτό, κ.λπ. - να δούμε, με άλλα λόγια, ποιά είναι τα *αποτελέσματα* που καθιστούν ένα εκφώνημα ιδανικά σχετικό. Σ' αυτό θα μας βοηθήσει ο σύντομος σχολιασμός του τμήματος του ορισμού της σχετικότητας που παρατίθεται λίγο πιο πάνω, όπου γίνεται λόγος για τον *αντίκτυπο* μιας πληροφορίας πάνω σ' ένα πλαίσιο συμφραζομένων (context). Κατά τους Sperber – Wilson (1987, 48, 107 - 117) ένα τέτοιο πλαίσιο μπορεί να τροποποιηθεί, να επεκταθεί, ή να βελτιωθεί με την ενσωμάτωση σ' αυτό μιας νέας πληροφορίας έτσι ώστε από τον συνδυασμό της παλιάς και της νέας πληροφορίας να μπορεί να προέλθει μια άλλη πληροφορία, που δεν προέρχεται από μόνο την παλιά ή μόνο την καινούργια (αυτ., 107, 109). Όταν η επεξεργασία με τον τρόπο αυτό μιας νέας πληροφορίας επιφέρει ένα τέτοιο επαυξητικό αποτέλεσμα είναι αναμφίβολα σχετική. Για τον συνδυασμό παλιάς και νέας πληροφορίας θα μιλήσουμε αμέσως παρακάτω: εδώ ας πούμε πως η νέα πληροφορία από μόνη της μπορεί να ενισχύει ή να επιβεβαιώνει παλιές απόψεις (μέρος των συμφραζομένων) (αυτ., 109), μπορεί, όμως, και να οδηγεί στην εγκατάλειψή τους, ή την ακύρωσή τους, και την αντικατάστασή τους από νέες. Έτσι, στην επεξήγηση, ο β' όρος μπορεί να προσθέσει στοιχεία, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό τη σχετικότητα του όλου εκφωνήματος, με το να δίνει το κύριο όνομα ή κάποια ιδιότητα (*ο αδερφός μου, ο Κώστας· ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής· εγώ, ο ηγέτης του κόσμου· με χτύπησε ο Εαυτός μου, ο μωλωνάς*⁵¹, *έπαιξε μ' ένα άλλο αγοράκι, τον Λακη*) ενός συγκεκριμένου ατόμου/οντότητας, ή πλευρές/ όψεις ενός αντικειμένου: υπενθυμίζει: βοηθά τον ακροατή να ανασύρει από κάποιο «αρχείο», ή τμήμα αρχείου, πληροφορία σχετική με το αντικείμενο/ πρόσωπο αναφοράς (*οι γονείς της, ο βασιλιάς κι η βασίλισσα*): εξειδικεύει: *ο επισκέπτης, ο ακάλεστος επισκέπτης* (βλ. παράδ. 5): με την επεξήγηση ο ομιλητής διευκρινίζει στον συνομιλητή του το νόημα αυτού που έχει στο μυαλό του, και που πιστεύει πως δεν αντιπροσωπεύεται επαρκώς, ή ικανοποιητικά, με τη γλωσσική έκφραση που ήδη έχει χρησιμοποιήσει (... *χάρη στη νέα θεότητα της εποχής, τον ηλεκτρονικό υπολογιστή*): διορθώνει και/ή ανακαλεί (*η θεά του έρωτα, όχι η Όσιρις, η Αφροδίτη*): ειρωνεύεται: *ήρθε κι ο αδερφός του, η ιδιοφυία!* Μπορεί ακόμα να αποκρύψει ή να αποσιωπήσει πλευρές κάποιου με το να παρουσιάσει κάποιες άλλες (*ήρθε ο φίλος μου, ο άνεργος (!)*, αν θέλει να αποκρύψει, για κάποιο λόγο ότι μόλις χθες ο φίλος του βρήκε δουλειά). Οι παραπάνω επιμέρους λειτουργίες της επεξήγησης πηγάζουν από τη βασική της λειτουργία ως *επιλογέα* (βλ. scanner) ενός πλαισίου συμφραζομένων: αυτή η δυναμική αντίληψη της επεξήγησης απορρέει με τη σειρά της από μια βασική υπόθεση της θεωρίας για τη Σχετικότητα των Sperber – Wilson (1987): το πλαίσιο δεν είναι κάτι στατικό και προκαθορισμένο κατά την έναρξη της διαδικασίας πρόσληψης και επεξεργασίας ενός

51. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: ολόκληρο το παραμύθι, απ' όπου είναι παρμένο, στηρίζεται σε μια παρεξήγηση: όλοι θεωρούσαν το καλικαντζαράκι, που φώναζε πως το χτύπησε ο Εαυτός του, τρελό· ώσπου πρόσθεσε το *ο μωλωνάς*. Το χτύπουσε ο μωλωνάς, που, πονηρός όντας, είχε συστηθεί στο καλικαντζαράκι σαν ο «Εαυτός - Μου». Ακραία, βεβαια περίπτωση, αλλά δείχνει ότι παρόλο που το καλικαντζαράκι χρησιμοποιούσε μιαν οριστική έκφραση με αναμφίβολη αναφορά (για το ίδιο λανθασμένα, όμως, υπέθεσε ότι κι οι άλλοι είχαν τη δυνατότητα να την ανακτήσουν με μονοσήμαντο τρόπο), χρειάστηκε να την επεξηγήσει (να παρουσιάσει μιαν ιδιότητα του Εαυτού Μου) για να αποκατασταθεί η επικοινωνία.

εκφωνήματος, αλλά διαμορώνεται συνεχώς σε όλη τη διάρκεια της ερμηνείας του, καθώς υπόκειται συνεχώς σε αναθεωρήσεις και επιλογές (αυτ., 137), με συνεχείς παλινδρομήσεις μεταξύ αυτού που έχει λεχθεί και αυτού που λέγεται τη συγκεκριμένη στιγμή· η επιλογή υπαγορεύεται από την ανάγκη και την αναζήτηση αυξημένης σχετικότητας (αυτ., 142), επιλέγεται, δηλ., κάθε φορά, το συγκεκριμένο εκείνο πλαίσιο που θα καταστήσει την ερμηνεία του εκφωνήματος όσο γίνεται πιο σχετική. Ένα παράδειγμα: σ' ένα ακροατήριο ο ομιλητής απευθύνεται στους παρευρισκόμενους με την αντωνυμία *εσείς* (βλ. παραπάνω), που μπορεί να συνοδεύεται από δείξη (με το χέρι, με νεύμα του κεφαλιού, κ.λπ.)· ξεκάθαρη η συγκεκριμένη αναφορά, κανείς δεν έχει αμφιβολία για το *ποιό* είναι το αναφερόμενο αντικείμενο. Όμως ο ομιλητής, θέλοντας ο λόγος του να ενέχει υψηλό βαθμό σχετικότητας (στόχος συνηθισμένος ιδιαίτερα στα πλαίσια διαλέξεων), αναδεικνύει, τονίζει, απομονώνει εκείνες από τις πλευρές των παρευρισκόμενων⁵² που αρμόζουν στα συγκεκριμένα επικοινωνιακά πλαίσια: *οι πιο ψηλοί της ομάδας, αν γίνεται κουβέντα σχετική με το ύψος, κάποιο άθλημα κ.λπ., οι γονείς αν ο ομιλητής τοποθετεί τη κουβέντα του στην ιδιότητα των παρευρισκόμενων ως γονέων, οι καλλιτέχνες, κ.λπ.* Αν, π.χ., σε μια συγκέντρωση γονέων μιας σχολικής τάξης, ο δάσκαλος απευθυνόταν στους γονείς ως «εσείς, οι καλλιτέχνες», ο λόγος του θα ήταν ελάχιστα (ή και καθόλου) σχετικός, αφού θα διασπούσε την προσοχή του ακροατηρίου του που θα κατέβαλλε επιπλέον, και εμφανώς μάταιη, προσπάθεια να ερμηνεύσει ολόκληρη την έκφραση στα πλαίσια της συγκεκριμένης συγκέντρωσης. Όμοια, σε μια διάλεξη για τον Ύμνο στην Ελευθερία, η συνεχής αναφορά στον ποιητή ως «ο Σολωμός, ο ποιητής των Ελεύθερων Πολιορκημένων» αποτελεί άστοχη (διάβ.: «άσχετη») έκφραση, αφού διασπά την προσοχή του ακροατηρίου, καθώς το υποβάλλει σε διανοητική προσπάθεια που δεν οδηγεί στο αναμενόμενο αποτέλεσμα, δηλ. στην επιλογή των κατάλληλων για την περίπτωση στοιχείων από ένα ευρύτερο πλαίσιο (που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων και όλες τις εγκυκλοπαιδικές γνώσεις· πληροφορίες για τον Δ. Σολωμό (βλ. και Sperber – Wilson 1987, 134, 138 κ.α.)) η σχετική θα ήταν «ο Σ., ο ποιητής του Εθνικού μας Ύμνου», επειδή η έκφραση «ο ποιητής του Εθνικού Ύμνου» επιλέγει ακριβώς εκείνα τα στοιχεία του εγκυκλοπαιδικού λήμματος «Δ. Σολωμός», που ανταποκρίνονται στις προσδοκίες για σχετικότητα που έχει το ακροατήριο στα πλαίσια μιας διάλεξης για τον Εθνικό Ύμνο.

Είναι φανερό πως δύσκολα θα εξαντλούσε κανείς – και κάτι τέτοιο ξεφεύγει από τον άμεσο στόχο αυτής της μελέτης – απαριθμώντας όλες τις λειτουργίες της επεξήγησης, όλα όσα «λέει» ο ομιλητής χρησιμοποιώντας την⁵³.

3.2 Η σχετικότητα της επεξήγησης και της «εξίσωσης»

Στο σημείο αυτό δικαιολογημένα μπορεί κάποιος να αναρωτηθεί με ποιο τρόπο όλα τα παραπάνω στηρίζουν τη βασική μας διάκριση ανάμεσα στην εξίσωση και την επεξήγηση· με άλλα λόγια, δεν ισχύουν τα κριτήρια της σχετικότητας και στα εκφω-

52. Αξίζει να μνημονεύσουμε τον εύστοχο όρο του Lyons (1977, 2.673) «διατασικά ισοδύναμα» («intensional correlates») για τις πλευρές ή όψεις ενός αντικείμενου αναφοράς.

53. Γι' αυτές τις λειτουργίες παραπέμπω τον αναγνώστη στη διατριβή του Α. Αρχάκη που εκπονείται στον Τομέα Γλωσσολογίας του ΑΠΘ με θέμα «Δείκτες οργάνωσης του λόγου: η περίπτωση του *δηλαδή*». Βλ. και Meyer 1992, ιδιαίτερα σσ. 73 - 82, και Quirk R. et al. 1972.

νήματα που αντιπροσωπεύουν τα παραδείγματα της Α ομάδας;

Θα ήταν τελείως παράλογο και αντίθετο με ζωτικό σημείο της θεωρίας να θεωρήσει κανείς ότι οι συνδιαλεγόμενοι παρακολουθούν την αρχή της σχετικότητας αναφορικά με την επεξήγηση, αλλά ότι υπακούουν σε κάτι άλλο όσον αφορά την εξίσωση – κάθε εκφώνημα είναι εγγενώς σχετικό και γι' αυτό η αρχή της σχετικότητας παρακολουθείται χωρίς εξαίρεση. Πώς, λοιπόν, διακρίνονται οι δυο ομάδες μας με βάση την αρχή της σχετικότητας;

Στα πλαίσια όλης της προηγούμενης συζήτησης, η διάκριση γίνεται όχι ως προς την ισχύ της έννοιας της σχετικότητας αυτής καθαυτής, αλλά ως προς τις υποθέσεις που κάνει ο ομιλητής για τις γνώσεις του συνομιλητή του – αλλιώς για το τι αποτελεί το αρχικό πλαίσιο⁵⁴ της εκφώνησης φράσεων όπως είναι αυτές των ομάδων Α και Β. Στην περίπτωση της ομάδας Β, ο ομιλητής ξέρει, ή και απλώς υποθέτει, ότι η αναφορά, η αναφερόμενη οντότητα, κ.λπ. αποτελεί μέρος του αρχικού πλαισίου συμφραζομένων για τη δεδομένη επικοινωνιακή πράξη· η υπόθεση, δηλ., «ο Γεωργιάδης είναι ο καθηγητής» είναι μια από τις υποθέσεις/ γνώσεις που πιστεύει ο ομιλητής πως έχει ο ακροατής του τη στιγμή που ο πρώτος εκφωνεί το «ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής». Κατά την εκφώνηση της αντίστοιχης φράσης της ομάδας Α, ο ομιλητής (έχει λόγους να) υποθέτει ότι η αναφορά, η αναφερόμενη οντότητα, η υπόθεση, δηλ., «ο Γεωργιάδης είναι ο καθηγητής» δεν περιλαμβάνεται στο αρχικό πλαίσιο. Είναι, όμως, υπόθεση που συνάγει ο ακροατής και τη συγκαταλέγει στις υποθέσεις του με τις οποίες θα επεξεργαστεί το αμέσως επόμενο εκφώνημα (που μπορεί να είναι και το «ο Γ., ο κ.»).

Είναι, λοιπόν, με διαφορετικό τρόπο σχετικό το «ο καθηγητής» στη μια και στην άλλη περίπτωση, αφού στην κάθε μια συνδέεται με διαφορετική υπόθεση του ομιλητή για τον συνομιλητή του. Στην πρώτη ομάδα παρέχει ένα πλαίσιο για την ερμηνεία της οριστικής φράσης την οποία ακολουθεί (της «ο Γ.»), δημιουργεί, δηλ., ένα πλαίσιο⁵⁵, το οποίο είναι για τον ακροατή η γνώση του ποιος ακριβώς είναι ο *Γεωργιάδης* (είναι ο καθηγητής), ή ποιά ακριβώς *κονσέρβα* πρέπει να φέρει στον ομιλητή, αν αυτός του ζητήσει να φέρει *την κονσέρβα το ροδάκινο*. Έτσι ο ακροατής «αναγνωρίζει»/ ταυτίζει το αναφερόμενο αντικείμενο, πρόσωπο, κ.λπ., όπως ήδη έχουμε αναφέρει. Το «ο καθηγητής» είναι «σχετική» έκφραση γιατί οδηγεί στη συμφραστικοποίηση της υπόθεσης «ο Γ. είναι ο κ.». Η υπόθεση αυτή είναι ο αντίκτυπος (το συμφραστικό αποτέλεσμα) της εκφώνησης του *ο καθηγητής* στο πλαίσιο ολόκληρης της έκφρασης «ο Γ. ο κ.». Στη δεύτερη περίπτωση (ομάδα Β), ο ομιλητής στηρίζεται στην ερμηνεία (ως τώρα την ερμηνεία αυτή την έχουμε περίπου ταυτίσει με την αναφορά) της οριστικής φράσης (*ο Γ.*) που έχει ήδη επιτευχθεί με τη βοήθεια της δεύτερης οριστικής φράσης (*ο κ.* της ομάδας Α) ως το πλαίσιο πάνω στο οποίο περιμένει από τον δέκτη να επεξεργαστεί την πληροφορία που του δίνει πια η ίδια η επεξηγηματική φράση (*ο κ.*, της ομάδας Β): και έχουμε αναφέρει πιο πάνω πως η επεξήγηση επιλέγει μέσα από την ερμηνεία – ή την αναφορά – τις πληροφορίες εκείνες που καθιστούν τη χρήση της ιδανικά σχετική: έτσι, αν η επεξήγηση (ότι ο Γ είναι *ο καθηγητής*) δεν υπάρχει στο αρχικό αλλά σε κάποιο ευρύτερο, και γι' αυτό λιγότερο προσβατό, πλαίσιο, υπενθυμίζει, φέρνει δηλ. την σχετική πληροφορία πιο κοντά και ελαττώνει την προσπάθεια που θα κατέβαλλε αλλιώς ο δέκτης προκειμένου να την ανασύρει μόνος του· αν δεν

54. Βλ. Sperber – Wilson 1987, 132 - 151.

55. Πβλ. και Marmaridou 1988, 355.

υπάρχει σε κανένα πλαίσιο, τότε το «ο καθηγητής» έχει αντίκτυπο στο (αρχικό, ή, σε και σε οποιοδήποτε) πλαίσιο, γιατί το επεκτείνει (το διευρύνει) προσθέτοντας καινούργια στοιχεία (όπως, π.χ. το ότι ο γνωστός Γεωργιάδης, για τον οποίο γίνεται τώρα λόγος, είναι καθηγητής): αν το *ο κ.* υπάρχει σε κάποιο πλαίσιο, αλλά όχι σε μέγιστη ισχύ (Sperber – Wilson 1987, 127 - 132, 143 κ.α.), τότε μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά, να ενισχύσει, δηλ., τη γνώση του ακροατή ως προς την καθηγητική ιδιότητα του συγκεκριμένου Γεωργιάδη (... τ ο ν κ α θ η γ η τ ή , ας μην το ξεχνάμε αυτό). Από την άλλη μεριά, αν το *ο κ.* υπάρχει στο αρχικό πλαίσιο εκφώνησης του *ο Γ., ο κ.*, ή σε κάποιο άλλο πλαίσιο αλλά σε μέγιστη ισχύ, τότε η επεξήγηση *ο κ.* θα είναι ελάχιστη ή και καθόλου σχετική γιατί θα είναι απλή επανάληψη ή πλεονασμός (πβλ. *είδα εχτές τον Γεωργιάδη τον καθηγητή· λοιπόν, ο Γ., ο καθηγητής· ...τους περίμενε ο μπαμπάς Αρκούδος, η μαμά Αρκούδα και ο μικρός τους γιος, το Αρκουδάκι· η επαναλαμβανόμενη παρουσία του είδους των γονέων - Αρκούδα - καθιστά πλεοναστική τη δήλωση του γένους του γιού τους· το ότι πρόκειται για αρκούδες υπάρχει στο αρχικό πλαίσιο και μάλιστα σε μέγιστη ισχύ εξ αιτίας της επανάληψης).*

Συνοψίζοντας: το εξισωτικό *ο καθηγητής* αποτελεί μια σχετική έκφραση γιατί δημιουργεί ένα πλαίσιο για την αναγνώριση της αναφοράς (ή ερμηνεία) της αμέσως προηγούμενης οριστικής (εκ)φράσης, οδηγώντας στη συμφραστικοποίηση της «εξισωτικής» υπόθεσης «ο Χ είναι ο...» (ή, πιο απλά, «ο Γεωργιάδης για τον οποίο σου μιλώ είναι ο καθηγητής»): ενώ η υπόθεση αυτή δεν αποτελούσε μέρος των γνώσεων ή υποθέσεων του ακροατή, άρα του πλαισίου συμφραζομένων, κατά την εκφώνηση του παραδείγματος A1, κατά το τέλος της εκφώνησής του αποτελεί. Το επεξηγηματικό *ο καθηγητής* δεν συμβάλλει στην αναγνώριση της αναφοράς του *ο Γ.* (π.χ.) – αφού κιόλας αυτή έχει επιτευχθεί με το εξισωτικό *ο κ.* – , αλλά λειτουργώντας με ποικίλους τρόπους πάνω στο πλαίσιο αυτής της αναφοράς, συμβάλλει στην επέκτασή ή διεύρυνσή του, την ενίσχυσή του, στην προσέγγισή του στον ακροατή, κ.λπ.

Πέρα από τη βασική αυτή επικοινωνιακή λειτουργία της «εξίσωσης» και «επεξήγησης» μπορούμε να μιλήσουμε και για μια παρα - , ή μετά - λειτουργία τους: με τη συνειδητή, κωδικοποιημένη (κατά τον Matthews, 1981, 20 -21) – και όχι τυχαία – επιλογή της μιας ή της άλλης, ο ομιλητής επιδιώκει παράλληλα τη μετάδοση μιας συγκεκριμένης πληροφοριακής του πρόθεσης (Sperber – Wilson 1987, 58 κ.α.): με τη σκόπιμη χρήση της «εξίσωσης» ο ομιλητής θέλει να δείξει στον συνομιλητή του ότι δεν περιμένει απ' αυτόν να αναγνωρίσει αμέσως για ποιον πρόκειται όταν εκφωνεί το *ο Γ.*: αντίθετα, με την επεξήγηση του «δείχνει» ότι θα πρέπει να το γνωρίζει.

Ας σημειώσουμε εδώ ότι κανονικά, σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, (ολόκληρες) τις εκφράσεις της ομάδας A δεν τις ακολουθεί μια ερώτηση που ν' αρχίζει με το *ποιος* (*ποιο*), όμως, αν ο ομιλητής έχει «πέσει έξω» κι έχει κάνει λάθος υπόθεση ως προς τις γνώσεις του συνομιλητή του, την εκφώνηση εκφράσεων στην ομάδα B μπορεί να ακολουθήσει μια τέτοια ερώτηση, που θα είναι τότε καθαρά διευκρινιστική (βλ. και παράδ. 1 - 2, σσ. 122 και 138).

Ως τώρα, η διαφορά της κατασκευής των ομάδων A και B έχει παρουσιαστεί ως πλήρως κωδικοποιημένη (Matthews 1981, 17 κ.εξ.). Όμως, θα πρέπει να πούμε ότι υπάρχει μια χρήση που δεν είναι κωδικοποιημένη, με την έννοια αυτή. Είναι η περίπτωση εκφράσεων, όπως *ο πατέρας μου ο δικηγόρος, η γυναίκα μου η νοικοκυρά, η μητέρα, η...* Εδώ, δεν έχει καμία ιδιαίτερη σημασία αν ο ομιλητής θα χρησιμοποιήσει την κατασκευή της πρώτης ή της δεύτερης ομάδας γιατί η επικοινωνιακή του πρόθεση έτσι κι αλλιώς καθορίζεται κοινωνικά/ εξωγλωσσικά κι όχι από τον ίδιο· κάθε άνθρω-

πος έχει μόνο έναν πατέρα και μια μητέρα. Στις δικές μας μονογαμικές κοινωνίες, επίσης ένα/μια σύζυγο. Άρα, αυτό που θα καταλάβει ο ακροατής δεν εξαρτάται από το πώς ακριβώς του το δίνει ο ομιλητής. Η ίδια απουσία κωδικοποίησης παρατηρείται και σε περιπτώσεις, όπου η επεξηγούμενη φράση είναι δεικτική ή προσωπική αντωνυμία, και η εκφώνησή της, συνοδεύεται από δείξη, νεύμα του κεφαλιού, χειρονομία, κ.λπ: κι εδώ, η αναφορά επιβάλλεται εξωγλωσσικά και είναι σαφής και αναμφίβολη· είναι, όμως, λιγότερο σαφής αν η λεκτική δήλωσή της δεν συνοδεύεται από δείξη. Άρα δεν υπάρχει κανείς λόγος, κι ούτε έχει σημασία, σ' αυτές τις περιπτώσεις, να επιλέξει συνειδητά ο ομιλητής τη μια ή την άλλη κατασκευή, γιατί η διαφορά τους ουδετεροποιείται· ο ακροατής θα καταλάβει αυτό που επιβάλλεται από εξωγλωσσικούς (π.χ. κοινωνικούς, θρησκευτικούς, κ.λπ.) καθαρά παράγοντες.

3.3 Επίλογος

Έχει γίνει, ελπίζω, σαφές ότι η ουσιαστική και συστηματική διάκριση των τύπων φράσεων όπως αντιπροσωπεύονται από τις ομάδες Α και Β, είναι πολλαπλά χρήσιμη και απαραίτητη θεωρητικά και μεθοδολογικά για την κατανόηση των αντίστοιχων φαινομένων. Ελπίζω, ακόμα, πώς έχω δείξει ότι για την πλήρη κατανόηση των φαινομένων αυτών (τουλάχιστον, αλλά προφανώς κάθε φαινομένου) δεν θα πρέπει να περιορίζεται κανείς σε μονόπλευρη ανάλυση – μόνο συντακτική, ή μόνο σημασιολογική ή μόνο πραγματολογική – αλλά θα πρέπει να τα προσεγγίζει σφαιρικά εξετάζοντάς τα σε όλα τα επίπεδα⁵⁶. Ιδιαίτερα σημαντικό ως προς αυτό το σημείο είναι η χρησιμότητα όχι μόνο του να εξετάζουμε σφαιρικά, από όλες τις οπτικές γωνίες, τα φαινόμενα, αλλά κυρίως να επιτρέπουμε την αλληλεπίδραση πραγματολογικών παραγόντων με όψεις των φαινομένων που συνηθίσαμε να χαρακτηρίζουμε ως καθαρά συνακτικές. Η Fleischman π.χ., υιοθετεί μια αρκετά απόλυτη θέση ως προς τη σχέση σύνταξης - πραγματολογίας, υποστηρίζοντας, με βάση τα φαινόμενα που εξετάζει, ότι μεγάλο μέρος της γραμματικής μιας γλώσσας έχει τις ρίζες του στην πραγματολογία και δεν αποτελείται από «έτοιμους» τρόπους που απλώς χρησιμοποιούνται σε μια επικοινωνιακή πράξη απλώς επειδή τυχαίνει να υπάρχουν (ανεξάρτητα από αυτήν). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, τα αποτελέσματα της έρευνάς της «appear to support the

56. Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει και ο Meyer, του οποίου το βιβλίο, έφτασε, δυστυχώς, στα χέρια μου όταν τούτο το κείμενο είχε σχεδόν ολοκληρωθεί. Πολλά από τα στοιχεία ανάλυσης του Meyer, καθώς και η βασική του θέση ότι η παράθεση είναι γραμματική σχέση που οι πραγματώσεις της χαρακτηρίζονται από καθορισμένα συντακτικά, σημασιολογικά και πραγματολογικά χαρακτηριστικά (που εξετάζονται χωριστά), παρέχουν ανεξάρτητη στήριξη στη δική μου ανάλυση. Η ανάλυση του Meyer, ωστόσο, και η δική μου διαφέρουν ως προς το βασικό σημείο ότι γι' αυτόν η παράθεση είναι ενιαία (και σ' αυτό δεν διαφοροποιείται από την πλειοψηφία των ως τώρα προσεγγίσεων στο φαινόμενο «παράθεση») μεν αλλά κλιμακούμενη σχέση ανάμεσα σε στοιχεία που χαρακτηρίζονται από κατ' εξοχήν (κατά τις παλιότερες αναλύσεις «γνήσια») παραθετικά έως ελάχιστα παραθετικά· στη δική μου ανάλυση, τα κατ' εξοχήν παραθετικά στοιχεία συνιστούν το ξεχωριστό φαινόμενο της «επεξήγησης». Άλλες από τις ενδιάμεσες διαβαθμίσεις του Meyer εντάσσονται στο φαινόμενο που ονόμασα «εξίσωση», άλλες πάλι εμπίπτουν στο χώρο πιο οικείων και βατών φαινομένων, όπως του «προσδιορισμού», ή «τροποποίησης».

source – pragmatic rather than the target – pragmatic position» (Fleischman 1983, 204).

Η ανάλυσή μου δεν παίρνει θέση ως προς το αν συγκεκριμένα συντακτικά σχήματα έχουν τις ρίζες τους στην πραγματολογία, ή είναι «γνήσια», πρωτογενή συντακτικά κατασκευάσματα που χρησιμοποιούνται από τον ομιλητή, προκειμένου αυτός να εκπληρώσει συγκεκριμένους επικοινωνιακούς στόχους. Πιστεύω άλλωστε πως η επιχειρηματολογία είτε προς τη μια είτε προς την άλλη κατεύθυνση δεν έχει ίσως ιδιαίτερη αξία από μόνη της. Αυτό στο οποίο αξίζει να δοθεί έμφαση, και που, ελπίζω, απορρέει από την ανάλυσή μου, είναι ότι υπάρχει στενή αλληλεξάρτηση σύνταξης και πραγματολογίας, τέτοια ώστε η θεώρηση ορισμένων τουλάχιστον φαινομένων, όπως των συγκεκριμένων που μας απασχόλησαν εδώ, και πιο πολύ, ίσως, της επεξήγησης, μόνο στο συντακτικό επίπεδο να αποκρύπτει την πραγματική φύση τους και να μειώνει, κατά συνέπεια, την ερμηνευτική βάση της ανάλυσής τους. Για παράδειγμα, η μειωμένη αποδεκτότητα του παραδ. 14 είναι φανερό ότι δεν μπορεί να εξηγηθεί συντακτικά, αν το παράδειγμα αυτό αντιπαραβληθεί με το ομαλό *ο Σολωμός ο ποιητής*. Αν αυτό είναι συντακτικά άψογο, γιατί να μην είναι και το εντελώς όμοιο *συντακτικά* 14; Το ίδιο πρόβλημα, και ίσως εντονότερο, αφορά και το 13. Στο κείμενο αυτό δώσαμε μια ερμηνεία γι' αυτή την «ασυμμετρία». Θα μπορούσε κανείς να δώσει κι άλλη, στα πλαίσια της πραγματολογικής θεωρίας της Σχετικότητας – δεν θα μας απασχολήσει η ερμηνεία αυτή εδώ. Επίσης, δεν μπορεί να είναι συντακτική η «ανισότητα» ανάμεσα στα *εσείς, οι καλλιτέχνες* και *???οι καλλιτέχνες, εσείς* (πβλ. και Meyer 1992, 42): ή και τα: *εσείς οι καλλιτέχνες, ?οι καλλιτέχνες εσείς*. Αυτές οι διαφορές που δεν προβλέπονται από μια καθαρά συντακτική ανάλυση μπορούν να εξηγηθούν στα πλαίσια μιας πραγματολογικής - ψυχολογικής θεωρίας της αναφοράς (π.χ. πόσο προσβάσιμες είναι οι διάφορες αναφορικές εκφράσεις και με βάση ποιες παραμέτρους καθορίζεται ο βαθμός προσβασιμότητας;).

Ελπίζω πως αυτή η εργασία έχει θέσει κάποιες βάσεις, με τα παραδείγματα και τη συζήτηση που τα συνοδεύει, για μελλοντική διερεύνηση αυτών, και άλλων θεμάτων, στα πλαίσια πάντα της αλληλεπίδρασης σύνταξης και πραγματολογίας.

Μ. Σταύρου - Σηφάκη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Allwood J. – L - G. Andersson – O. Dahl 1977: «*Logic in linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics.
- Ariel M. 1988: «Referring and accessibility». *Journal of Linguistics* 24, 65 - 87.
- Auwera J. van der – L. Goossens (εκδ.) 1987: *Ins and outs of the predication*. Functional Grammar series 6 (Foris).
- Bache C. – L.K. Jakobsen 1980: «On the distinction between restrictive and non-restrictive relative clauses in Modern English». *Lingua* 52, 243 - 267.
- Bloomfield L. 1933: *Language* (The Chicago University Press).
- Burton -Roberts N. 1975: «Nominal apposition». *Foundations of Language* 13, 391 - 419
- Burton - Roberts N.: «Apposition» (υπό δημοσ.).
- Emonds J. 1985: *Towards a unified theory of syntactic categories* (Foris).
- Fabb N. 1990: «The difference between English restrictive and non - restrictive relative clauses». *Journal of Linguistics* 26, 57 - 78.

- Fleischman S. 1983: «From pragmatics to grammar». *Lingua* 60, 183 - 214.
- Givón T. 1989: *Mind, code and context* (Lawrence Erlbaum Associates).
- Grice P. 1975. «Logic and conversation». Στο P. Cole – J. Morgan (εκδ.), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts* (N. Y.: Academic Press) 41 -58.
- Haegeman L. 1988: *Parenthetical adverbials: The radical orphanage approach*. Ανακοίνωση στη Συνάντηση της Γλωσσικής Εταιρίας της Μ. Βρετανίας (LAGB) (Durham).
- Hannay M. – E. Vester 1987: «Non - restrictive relatives and the representation of complex sentences». Στο *Auwera – Goossens* (εκδ.) 39 - 52.
- Higginbotham J. 1985: «On semantics». *Linguistic Inquiry* 16, 547 - 593.
- Hornstein N. 1984: *Logic as grammar* (The MIT Press. A Bradford Book.)
- Horrocks G. – M. Stavrou 1987: «Bounding theory and Greek syntax: evidence for wh - movement in NP». *Journal of Linguistics* 21, 79 - 108.
- Horrocks, G. – Μ. Σταύρου 1985: «Η θεωρία των δεσμεύσεων και Ελληνικό συντακτικό: ενδείξεις για μετακίνηση της αναφορικής ή ερωτηματικής φράσης στην ΟΦ». Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* (Θεσσαλονίκη) 199 -221.
- Horrocks G. – Μ. Σταύρου 1986: «Η θέση και η λειτουργία των επιθετικών προσδιορισμών μέσα στην ΟΦ». Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* (Θεσσαλονίκη) 109 - 116.
- Ifantidou - Trouki E. 1993: «Sentential adverbs and relevance». *Lingua* 87(;), 193-215
- Jackendoff R. 1977: *X. Syntax. A study of phrase structure* (MIT).
- Jackendoff R. 1983: *Semantics and cognition* (The MIT Press).
- Jespersen O. 1924: *The philosophy of grammar* (London: G. Allen & Unwin).
- Jespersen O. 1969: *Analytic syntax* (Holt, Rinehart, Winston).
- Leech G. – J. Svartvik 1975: *A communicative grammar of English* (Longman).
- Lyons J. 1968: *Introduction to theoretical linguistics* (CUP).
- Lyons J. 1977: *Semantics*, 2 (CUP).
- Marmaridou S.A. 1984: *The study of reference, attribution and genericness in the context of English and their grammaticalization in M. Greek noun phrases* (Αδημοσ. Διδακτ. Διατρ. Παν. του Cambridge).
- Marmaridou S.A. 1988: «Proper names in communication». *Journal of Linguistics* 25, 355 - 372.
- Matthews P. 1981: *Syntax* (CUP).
- Meyer C. 1992: *Apposition in contemporary English*. *Studies in English Language*. (CUP).
- Napoli J.D. 1989: *Predication theory* (CUP).
- Quine W. van O. 1953: *From a logical point of view* (Cambridge: Harvard Un. Press).
- Quirk R. – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik 1972: *A grammar of contemporary English* (Longman).
- Σετάτος Μ. 1983 - 4: «Παρατηρήσεις στις πτώσεις της νέας ελληνικής». *Γλωσσολογία* 2 - 3, 69 - 75.
- Σταύρου Μ. 1981: «Μεριστικές και ψευδομεριστικές δομές στη Νέα Ελληνική». Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* (Θεσσαλονίκη) 79 - 111.
- Σταύρου Μ. 1984: «Η κλιτική αντωνυμία στις περιοριστικές αναφορικές προτάσεις με εξάρτηση αμέσου αντικειμένου που εισάγονται με το που». Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα* (Θεσσαλονίκη) 121 - 136.
- Stavrou M. 1983: *Aspects of the structure of noun phrase in Modern Greek* (Ph. D University of London).

- Stavrou 1989: «Nominal apposition: more evidence for the DP analysis of the NP». Στο J. Payne (εκδ.), *Empirical approaches to language typology* (Mouton de Gruyter) (υπό δημοσ.).
- Sperber D. – D. Wilson 1987: *Relevance: Communication and cognition* (Oxford: Blackwell).
- Strawson P.F. 1971: *Logico - Linguistic papers* (Bristol: J.W. Arrowsmith. Ltd.).
- Tannen D. 1987: «Repetition in conversation: toward a poetics of talk». *Language* 63.
- Τζάρτζανος Α. 1946: *Νεοελληνική σύνταξις* (Αθήναι).
- Vendler Z. 1967: *Linguistics in philosophy* (Cornell University Press.).
- Wilson D. 1991: *Pragmatic theory lectures* (Departmental File. University College. London).
- Zeevat H. 1989: «Realism & definiteness». Στο Chierchia G. – B. H. Partee – R. Turner (εκδ.) *Properties, types & meaning*, II (Kluwer Academic Publishers) 269 - 297.